

Sammendrag

Denne avhandlingen inneholder en Q-metodologisk studie av subjektive opplevelser til kvinnelige innvandrere av sine identitetsprosesser i forbindelse med flytting til Norge.

Utgangspunktet for forskningen er problemstillingen: *Hvordan forholder utenlandske kvinner seg til det å befinne seg i Norge, og hvilke faktorer spiller inn at deres identitetsprosesser foregår på en mest harmonisk og balansert måte?*

Problemstillingen er besvart med et teoretisk grunnlag hentet fra rådgivningsvitenskapen. Her inkluderes teorier om multikulturell dimensjon, bevissthet, utviklingsnivåer i forbindelse med sin identitetsforståelse, feministisk aspekt, relasjonskvaliteter som avhengighet, uavhengighet, gjensidig avhengighet og indre Selv. Det ble gjennomført en Q-undersøkelse med 14 personer fra ulike land som sorterte 36 utsagn på to forskjellige betingelser slik at gjennom sorteringene ga deltakerne uttrykk på sin subjektive opplevelse av det reelle bildet av sine identitetsprosesser i Norge og hvordan det ville være ønskelig, dvs. ideelt sett.

Studien resulterte i fire faktorsyn som jeg definerte gjennom *læring* og *forandring* som i faktor 1 skjer gjennom å være åpen og fleksibel. I faktor 2 skjer læring og forandring innenfra. I faktor 3 legges det mest vekt på uavhengighet, og faktor 4 skiller seg ut fra andre med sin tendens til å ønske mer kontakt i en eller annen form med opprinnelseslandet.

Funnene drøftes i diskusjonsdelen opp mot relevant teori. Oppgaven konkluderer med at studiens informanter har en dynamisk opplevelse av identitetsprosesser og er dermed åpne for læring og utvikling, samtidig har de ikke glemt sine røtter, kultur og tradisjoner, og de forsøker å forene begge deler. Åpenhet og fleksibilitet er viktige betingelser for at læring og forandring skal skje. Nyanser rundt hvor kvinnene knytter sin trygghetsfølelse, likeledes relasjonskvalitet, likestilling og opplevelse av ulikhet i deres reelle og ideelle oppfatninger har også blitt drøftet.

Abstract

This thesis presents a Q-methodological study which examines the subjective impressions female immigrants have of their new lives in Norway. The research question is: *How do foreign women experience their new lives in Norway, and what factors are important to ensure that their identity processes happen in a harmonious and balanced way?*

The issue will be explored using theories from counseling science including those concerning multicultural dimension, consciousness in general, awareness levels about the equality issues, relational qualities such as dependence, independence, interdependence and the inner Self. The empirical data has been collected through a Q-survey with 14 research participants from different countries who sorted 36 statements on two different conditions so that participants expressed their subjective experience of the real picture of their lives in Norway and how those lives would be in an ideal world.

The study resulted in four factorviews which I defined through *learning* and *change*. In factor 1 learning and change occurs through being open and flexible. In factor 2 learning and change happens from within. In factor 3 the most emphasis is on independence and factor 4 deals with the need to have contact in one form or another with the country of origin.

The findings are then dealt with in the discussion section in the context of relevant theory. The findings conclude that the study informants want to learn and change so that they fit into the Norwegian community and integrate its values. Openness and flexibility are important conditions for learning and change. Nuances around how women relate their sense of security, likewise relationship quality, the equality issues and experience of their actual and ideal perception have also been discussed.

Forord

Å studere på norsk som er et fremmed språk for meg og som var veldig fersk da jeg begynte på rådgivningsstudiet, så ut til å være både en veldig vanskelig utfordring og et spennende eventyr. Nå er jeg veldig glad at jeg tok sjansen og satte meg selv på prøve for å teste mine grenser. Jeg ser tilbake nå og forstår at det som jeg har skaffet gjennom dette studiet, vil bli en uvurderlig skatt for hele mitt videre liv. Jeg lærte veldig mye om meg selv, andre og verden, ble sterkt motivert og inspirert for nye utfordringer, korrigerende mine grunnleggende livsverdier og fikk rådgivningskunnskap som verktøy for å hjelpe meg selv og andre med å bevare og opprettholde en god psykisk helse, ta viktige avgjørelser, føle seg trygg, vokse videre og utvikle seg. Jeg savner allerede nå, mens jeg skriver, studiets atmosfære som ivaretok mine tanker og intensjoner så godt.

Først og fremst vil jeg takke de som stilte opp til undersøkelsen min, tok tida for å sette seg inn i temaet og delte sine personlige opplevelser. Uten deres deltakelse hadde ikke prosjektet vært gjennomført.

En stor takk retter jeg til min veileder, Camilla Fikse, for faglige innspill, støtte og inspirasjon. Din engasjement som lærer og person har vært ekstremt viktig for meg gjennom hele studiet og under oppgaveskrivingen.

Jeg vil takke medstudentene mine som viste åpenhet, modighet, oppriktighet og tålmodighet under studiets forløp. Jeg har lært veldig mye fra dere. Takk, Regina Eide, for at du brukte tid og krefter på diskusjoner angående masteroppgaven min.

Til sist vil jeg takke redaktøren min for korrekturlesing med tålmodighet og godt humør.

Innhold

Sammendrag	i
Abstract	iii
Forord	v
Innhold	vii
1. Innledning.....	1
1.1. Valg av tema.....	1
1.2. Intensjonen ved studien og problemstilling	1
1.3. Studiens oppbygning	3
2. Teoretisk forankring	4
2.1. Multikulturell dimensjon.....	4
2.1.1. Kultur	4
2.1.2. Hvem er jeg? Identitet.....	6
2.1.3. Å kjenne til konteksten.....	6
2.1.4. Individualisme vs. kollektivism.....	7
2.1.5. Det feministiske aspektet	8
2.2. Person i relasjon	9
2.2.1. Relasjonsdimensjoner.....	9
2.2.2. Prosesskvaliteter	11
2.2.3. Bevissthet	12
2.2.4. Læring	13
2.2.5. Kontakt med indre Selv	14
3. Metodisk tilnærming	16
3.1. Begrunnelse av metodens valg	16
3.2. Q-metodologien som en fenomenologisk tilnærming.....	16
3.2.1. Sosialkonstruksjonisme og konstruktivisme	17
3.2.2. Subjektivitetsbegrepet	17
3.2.3. Abduksjon	19
3.3. Prinsipper og faser i Q-forskning	19
3.3.1. Kommunikasjonsuniverset og Q-utvalg.....	20
3.3.2. Design.....	21
3.3.3. Personutvalg	21

3.3.4. Q-sortering	22
3.3.5. Faktoranalyse	23
3.3.6. Fortolkning	24
3.3.7. Post-intervju	25
3.4. Kvalitet	25
3.4.1. Validitet	26
3.4.2. Reliabilitet	27
3.5. Etikk	27
4. Faktorpresentasjon	29
4.1. Faktor 1. Læring og forandring gjennom å være åpen og fleksibel	30
4.1.1. 0-utsagn	32
4.1.2. Helhetsbilde av faktor 1 oppsummert	32
4.2. Faktor 2. Forandring og læring innenfra	33
4.2.1. 0-utsagn	34
4.2.2. Helhetsbilde av faktor 2 oppsummert	35
4.3. Faktor 3. Forandring og læring utenfra	36
4.3.1. 0-utsagn	37
4.3.2. Helhetsbilde av faktor 3 oppsummert	38
4.4. Faktor 4. Forandring og læring gjennom kontakt i en eller annen form med sitt opprinnelsesland	38
4.4.1. 0-utsagn	40
4.4.2. Helhetsbilde av faktor 4 oppsummert	41
4.5. Likheter og forskjeller	42
5. Diskusjon	43
5.1. Forandring og utvikling i et holistisk perspektiv	43
5.2. Forandring gjennom læring	44
5.3. Åpenhet og fleksibilitet	45
5.4. Å bli akseptert som person	46
5.5. Trygghetsfølelse	47
5.6. Relasjonell læring	48
5.6.1. Uavhengighet vs. individualisme	48
5.6.2. Gjensidig avhengighet vs. kollektivism	50
5.7. Det indre Selvet	51

5.8. Det reelle og ideelle bildet	51
5.9. En kvinne i et annet land	53
5.10. Oppsummering av drøftingsdelen	54
6. Avsluttende refleksjoner rundt studien	55
6.1. Forskerrollen	55
6.2. Implikasjoner for praksis	56
6.3. Forslag til videre forskning	56
7. Referanseliste	59
8. Vedlegg	63
Vedlegg A. Faktorladning	63
Vedlegg B. Faktorenes gjennomsnittlige matriser	64
Vedlegg C. Diskriminerende utsagn	66
Vedlegg D. Utsagn	70
Vedlegg E. Informasjonsskriv	72
Vedlegg F. Godkjenning fra NSD	73

1. Innledning

1.1. Valg av tema

Forskningsområdet innen rådgivningsvitenskap er bredt og favner flere felt grunnet tverrfagligheten. Prosessen for å komme frem til et tema for masteroppgaven har vært preget av mye tenking frem og tilbake. Beslutningen ble tatt på bakgrunn av mine egne erfaringer fra studiet. Jeg spurte meg selv: «Hva av det som jeg har lært, har betydd mest for meg selv og min personlig og profesjonell utvikling, og hva kan være mest fordelaktig som jeg kan bidra med til andres nytte?» Da kom jeg frem til at jeg er en utenlandsk kvinne i et fremmed land og det kan være av stor interesse å utforske det multikulturelle og det kvinnelige i sammenheng med de nye teoretiske synspunktene som jeg har lært gjennom toårig masterprogram i rådgivningsvitenskap. Ved å flytte til et annet land har jeg gjennomgått store utfordringer i livet mitt som fikk meg til å reflektere over disse fra ulike perspektiv. Ut fra det at jeg har opplevd ulike psykologiske tilstander i forbindelse med forandringene rundt meg, begynte jeg å lure på hva andre utenlandske kvinner har opplevd, hva det var som hjalp til med å bevare psykisk helse, integrere seg i Norge, vokse og utvikle seg videre. Jeg har vært nysgjerrig på å finne ut mer om meningsmønstre rundt vårt felles opphold i Norge, forholdet til nordmenn og relasjoner mellom oss. Følelsesmessige tilstander påvirker vår hverdag og kan føre til både suksess og nederlag. Alt dette kan påvirke vår psykiske helse. Som rådgiver opplever jeg at jeg mangler noe mer kunnskap innen dette området. Derfor har jeg valgt personlige opplevelser av utenlandske kvinner som tema for masteroppgaven min i rådgivning.

1.2. Intensjonen ved studien og problemstilling

I denne oppgaven ønsker jeg å sette søkelys på hvordan kultur og individ møtes i sin helhetlige forstand ved å forske på subjektive opplevelsene til utenlandske kvinner av sine identitetsprosesser her i landet, og ut av det vil jeg finne ny kunnskap om hvordan forandringer i en utenlandsk kvinne skjer og hva skal for at kvinners psykiske helse vil bli bevart. Problemstillingen oppgaven skal belyse er som følger:

Hvordan forholder utenlandske kvinner seg til det å befinne seg i Norge, og hvilke faktorer spiller inn at deres identitetsprosesser foregår på en mest harmonisk og balansert måte?

Det arbeides ut fra en hypotese om at det å flytte til et annet land fører til revisjonen av sine meninger, forandringer i tanke-, følelses- og handlingsmønstre, mye læring om seg selv som person og om andre. Mange kvinner – og de utgjør flertallet i studien – kommer til Norge fra ikke EU-land på grunn av familiegjennomføring og er avhengige av relasjonskvaliteten i familien for å fortsette å bli her, i hvert fall i de første tre årene. Min særlige interesse var til de kvinnene fordi de må følge spesielle juridiske regler. Denne situasjonen kan skape mye psykisk press på kvinner. Det er også av stor interesse for meg å observere Dahl (2013) sin forståelse av identitetsbegrepet, som innebærer menneskehetsidentitet som en del av hver sin identitet, og utvikling av bevisstheten, for det første, på seg selv i relasjon til verden og, for det andre, på seg selv som en del av hele verdensbefolkningen. Dette perspektivet ligner noe på Ivey et al. (2012) sitt syn på utvikling av multiperspektiv måte å se på seg selv som selvets-system.

Oppgaven avgrensner seg til å se på subjektive opplevelser av utenlandske kvinner her i Norge, hvilke prosesser foregår i den indre verden hos en kvinnelig innvandrer i en fremmed kontekst, hvordan hun handler, tenker og føler seg i det nye landet, hvordan kvinnes behov eventuelt kan møtes og hva skal til for at disse behovene vil bli ivaretatt.

Jeg vil forklare bruk av begrepet *integrasjon* i studien. Ordet har flere meninger grunnet feltet som det brukes i. Å integrere seg i det norske samfunnet betyr her at individer går sammen i et fellesskap som «kan sees som en slags sosial organisme der alle enkeltdeler bidrar til livsprosessen» (Store norske leksikon). Slike prosesser vil jeg gjerne kalle for ytre. Indre integreringsprosesser betegner slike intrasubjektive psykologiske prosesser som foregår inne i en person når den møter et nytt hinder eller opplever noe sterkt slik at personen må bygge forhold til det.

Forskningsprosjektet baseres på den humanistiske eksistensialistiske rådgivningstradisjonen som anser mennesket som et handlende subjekt med utviklingspotensial ut fra Macmurray sine filosofiske synspunkter, og som befinner seg i relasjoner med andre ut fra Carl Rogers sitt psykologiske perspektiv. Studien søker å fange meningsmønstre mellom subjektive opplevelser, og av den grunn benyttes Q-metode for å innhente det empiriske grunnlaget.

1.3. Studiens oppbygning

Teorien jeg presenterer i kapittel 2, dreier seg om multikulturell dimensjon, bevissthet, utviklingsnivåer i forbindelse med sin identitetsforståelse, feministisk aspekt, relasjonskvaliteter som avhengighet, uavhengighet, gjensidig avhengighet og indre Selvet. I kapittel 3 belyses metoden som studien benytter. Der begrunnes det Q-metodologiske grunnlag og beskrives fremgangsmåten. Kvalitetskrav til forskningen belyses også. Videre i kapitlet vil ulike etiske hensyn bli tatt opp. I kapittel 4 vil de fire faktorene som er kommet frem i studien, bli presentert og tolket. Kapittel 5 består av drøftingen av faktorsynene opp mot det teoretiske rammeverket som ble presentert i kapittel 2. Også tar jeg i denne delen opp noen nye teoretiske synspunkter av relevans. Til slutt i kapittel 6 beskriver jeg mine egne opplevelser av det å være forsker, tar opp noen implikasjoner for rådgivning og gjør antakelser om videre forskning på området.

2. Teoretisk forankring

I dette kapitlet har jeg valgt å gjøre rede for ulike vitenskapelige perspektiver som jeg bygger studien min på for å besvare problemstillingen. Den teoretiske rammen som studien bygger på, er knyttet til en forståelse av multikulturell dimensjon. Her vil jeg se nærmere på kultur-, identitets- og kontekstbegrepene, samt på forståelse av individualisme og kollektivism og feministisk aspekt som de underordnede komponenter til den multikulturelle dimensjonen og som relevante til informasjonen som kommunikasjonsuniverset er gjennomsyret av.

Kjennskap til kommunikasjonsuniverset har påvirket valg av innholdet i underkapitlet «Person i relasjon». Dette underkapitlet fungerer samtidig som en struktur som har vært utgangspunkt for valg av design. Der teorier om bevissthet, relasjonsdimensjoner med avhengighet-, uavhengighet- og gjensidighetsbegrepene, prosesskvaliteter ble sett på som relevant. Teori om læring og indre selv ut fra psykosyntetisk perspektiv belyses videre i kapitlet siden hypotetisk sett skjer det mye læring når en opplever livets store forandringer, og kontakt med indre selv kan spille en viktig rolle i måten en takler nye problemer.

2.1. Multikulturell dimensjon

Den multikulturelle dimensjonen refererer til bevisstheten på psykologiske forskjeller som finnes mellom varierte etniske, kultur- og rasegrupper (mellom-gruppe-forskjeller) og innen en gruppe alene (innen-gruppe-forskjeller). «Environmental-contextual factors (e. g., family, cultural, community, societal factors) affect clients' worldviews and the types of problems and challenges individuals in different groups experience in their lives (Ivey et al., 2012, s. 497). Globalisering er ett av nåtidens viktigste fenomener som gjør alle verdens grenser stadig mer utvisket. Det nasjonale og det globale henger nøye sammen og kan ikke skilles fra hverandre (Dahl, 2013, s. 23). «Å finne sin plass i denne verden er en like stor utfordring for etniske nordmenn som for innvandrere og deres barn» (ibid.).

2.1.1. Kultur

Dahl (2013) presenterer begrepet *kultur* på forskjellige måter, nemlig som åndsliv og produkter av slik aktivitet, som aktiviteter innen velferdspolitik og organisasjonsliv, som arv og minne, som livsform og som mønster av mening, ideer, verdier, normer, identitet osv. (s. 35). Kulturelle koder er ofte ubevisste «ta-for-gitt-heter», dvs. vi handler automatisk uten å tenke over hvilke referanserammer vi bruker (ibid.:35). Fordommer, som en kan ha overfor en fra en annen kultur, er den første faren som står i veien for multikulturell forståelse. Hvis vi kaller det som andre liker, for ukultur, har vi felt en dom over dem, mener Dahl (2013, s. 36).

For å kunne kommunisere med hverandre må en beskrive mest mulig fordomsfritt hva den andre har frembrakt og opprettholdt fra sin opprinnelige kultur. Alle kulturer eller kulturmønstre er likeverdige (ibid.).

Vitenskapslitteraturen skiller mellom beskrivende og dynamisk kulturforståelse (Dahl, 2013; Eriksen, 1998). Den beskrivende kulturforståelsen går ut på at vi har visse kulturelle regler, koder og tradisjoner som er historisk betinget og som vi lærer oss gjennom oppveksten. Mens den dynamiske sier at kultur er noe vi gjør, skaper selv. «Kultur er det meningsfellesskapet som gang på gang etableres og forandres når mennesker gjør noe sammen» (Eriksen, 1998, s. 25). Fra et fenomenologisk ståsted oppleves og fortolkes verden av selve individet. Gjennom kommunikasjon deler individene sine fortolkninger «ved at det oppstår en intersubjektiv enighet» (Dahl, 2013, s. 43). Og samtidig fremmer mennesker forskjellige oppfatninger som ofte strides. Ut fra sine egne oppfatninger av visse kulturelle elementer velger en å handle. Eriksen (2008) mener at kulturen, som i seg selv er en blanding av forskjellige elementer, ikke gir identitet. Den gir «råstoff til identifikasjon» (ibid.:106). Det er en basis, eller bakgrunn, for alle menneskers oppvekst. Samtidig skaper den samme erfarte kulturen mange forskjellige identiteter, sier forfatteren (ibid.:107).

2.1.2. Hvem er jeg? Identitet

Ordet *identitet* brukes i forbindelse med hvordan vi oppfatter oss selv. «Det refererer til sider ved en person, gruppe eller kultur som antas å være mer eller mindre uforanderlig over tid» (Dahl, 2013, s. 198). Forfatteren mener at begrepet har med *tilhørighet* å gjøre. For å finne sin personlige identitet, kjerne i seg selv, må en sammenligne seg med andre. Som utvidelse av kjernen (ego) finner en familie, slekt, bosted, region, nasjon og videre menneskeheten. Forfatteren skiller beskrivelsene av identitet som «en type felles identitet som alle i kulturen deler» (Dahl, 2013, s. 199) og dynamisk identitet som skapes i møte mellom mennesker. I denne studien er identitet interessant da informantene har flyttet og gjennom det hatt ulike møter med kultur. Hvordan har da deres identitet utviklet seg?

Ivey et al. (2012) presenterer kulturell/raseidentitetsutviklingsteori (Cultural/Racial Identity Development Theory) og mener at den kulturelle/raseidentiteten utvikler seg gjennom visse målbare nivåer eller bevissthetsstadier. Denne utviklingen foregår gjennom kognitive, emosjonelle og atferds progresjoner. Disse stadiene er som følger:

- 1) Naiv bevissthet om seg selv som person av en bestemt kultur eller rase. Slik et barn ikke gjør forskjell mellom hudfarger som en viktig egenskap. Mange av hvite er ikke klar over at det er de som har en direkte sammenheng med diskriminasjon i samfunnet, for eksempel.
- 2) Møte med realiteten av kultur-/rasetemaer. Det er det som fører til en bedre bevissthet på hvordan kultur-/raseidentiteten virker i livet og at det tidligere naive synet er utilstrekkelig.
- 3) Navngivelse på kultur-/rasetemaene og urettferdighet. Det forsterker følelsen av kultur-/rasestolthet. En identifiserer seg med en bestemt referansegruppe. På dette stadium kan en ha følelse av sinne og begynne å protestere implisitt eller eksplisitt.
- 4) Utvikling av bevisstheten på seg selv som et kulturelt individ. Oppgaven her er å etablere en bestemt type av kulturell bevissthet.
- 5) Utvikling av en multiperspektiv måte å se på seg selv som på selvet-i-system. Individet benytter seg av aspekter fra alle stadiene og er dyktig til å se verden gjennom mangfoldige referanserammer.

Utviklingen gjennom alle stadiene fører til «en høyt sofistisert og handlingsorientert forståelse av seg selv i relasjon til samfunnet»¹ (Ivey et al., 2012, s. 515). Å observere den multiperspektive måten å se på seg selv som på selvet-i-systemet sammen med Dahl (2013) sin forståelse av identitetsbegrepet, som innebærer menneskehetsidentitet som en del av hver sin identitet, og utvikling av bevisstheten på seg selv som en del av hele verdensbefolkningen, er av studiens store interesse. Multikulturell rådgivningsteori understreker viktigheten av å utvide klientens bevissthet på selv-i-relasjon, familie-i-relasjon og organisasjon-i-relasjon (Ivey et al., 2012, s. 528).

2.1.3. Å kjenne til konteksten

Å forstå kulturbegrepet er umulig uten å ta i betraktning forståelsen av kontekst. Alt eksisterer i en kulturell kontekst. Konteksten er på en måte omgivelsene som hjelper til å fortolke det som blir observert, dvs. et fenomen. Om en ikke kjenner konteksten, vil mange utsagn eller tekster være uforståelige, mener Dahl (2013). Samtidig er det klart at en kontekst behøver ikke å være den samme for alle deltakerne. Dahl (2013) skiller høykontekst og lavkontekst fra hverandre. Med det understreker forfatteren at kontekster spiller forskjellige roller. Høykonteksten innebærer at mye informasjon ligger implisitt i omgivelsene og i selve personen slik at forståelse skjer fort, og det er unødvendig å forklare mye og i detaljer. Slik

¹ Oversatt av meg

det skjer mellom nære mennesker som for eksempel bror og søster og lignende. Under lavkontekstkommunikasjon uttrykker en seg eksplisitt, tydelig og «kanskje litt omstendelig» Dahl (2013, s. 98). Det er fordi en ikke har kjennskap til miljøet som en befinner seg i eller snakker om. Derfor er det nødvendig å være ekstra klar. «Konteksten kan være svært viktig å kjenne til når en skal kommunisere med mennesker med andre kulturelle referanserammer» (ibid.:99). Den inneholder nøkler til både verbale og nonverbale tegn som vi sender til hverandre.

2.1.4. Individualisme vs. kollektivism

Individualisme og kollektivism er viktige kulturelle dimensjoner som innebærer i hvilken grad en er opptatt av seg selv og de andre i familien og i samfunnet (Dahl, 2013; Iyengar, 2010; Shiraev & Levy, 2007 og Triandis, 1995, 2002). I følge Triandis (1995, 2002), er mennesker i individualistiske samfunn autonome og uavhengige av sine inn-grupper (in-groups). De prioriterer egne personlige mål og handler heller på grunnlag av egne holdninger enn inn-gruppens normer. I de kollektivistiske kulturene er mennesker gjensidig avhengige av hverandre, prioriterer felles normer og regler og er særlig opptatt av relasjoner. Triandis sier at individualistene forsøker å unngå å bli med i forskjellige foreninger og grupper. De liker best å ha flere valg og blir mer motivert av det. Kollektivister slutter seg gjerne til varierte gjenger, foreninger, organisasjoner og andre kollektiver. De liker å følge regler og normer og føler seg sjeldnere alene fordi de får støtte fra andre medlemmer. Den individualistiske tenkningen bruker elementer² av det personlige selvet («Jeg er snill»), mens den kollektivistiske måten å tenke på støtter seg til kollektivistiske elementer («Familien min mener at jeg er snill»). Når det gjelder konfliktsituasjoner, vil kollektivister søke å opprettholde sitt forhold til andre, mens individualister ønsker å nå rettferdighet. Når kollektivister tilskriver meninger til omverden, bruker de situasjon, kontekst og gruppedisposisjon. Derfor har de en tendens til å tenke mer holistisk. De ser på omverden som stabil, mens de selv er foranderlige og kan tilpasse seg lett til omstendighetene. Derimot ser individualister på seg som stabile, mens omverden er foranderlig. For eksempel, hvis en ikke liker jobben sin, skifter en den. Kollektivister finner fortere enn individualister forskjeller mellom grupper og har lettere for å tenke om ut-grupper (out-groups) på en negativ måte, men blir lettere enige med andre. Individualister har mer tendens til å dominere. Triandis (2002)

² Triandis forstår kulturelementer som «shared standard operating procedures, unstated assumptions, tools, norms, values, habits about sampling the environment, and the like» (Triandis, 2002, s. 908).

refererer også til en forskning som trekker den slutningen at depresjon er mer typisk for individualister enn for kollektivistiske, og at individualistiske tendenser kan være grunnen til høy skilsmisseprosent i individualistiske land.

Individualismen og kollektivismen finnes ikke i ren form. Det er nesten alltid sånn at en individualist eller et land som skårer høyt på individualisme, har kollektivistiske trekk og omvendt. I studien her er det interessant å se nærmere på hvordan informantene opplever noe av dette, da de har beveget seg fra en kultur preget av mer kollektivismen i forhold til norsk kultur som skårer 69 på individualisme, ifølge Hofstede (<http://geert-hofstede.com>). Videre interessant å se om det kan gi utslag på deres ideelle og reelle oppfatning av deres situasjon.

2.1.5. Det feministiske aspektet

Innen rådgiving har det blitt fremhevet bevissthet rundt det kvinnelige aspektet. Siden denne studien omhandler kvinner, og ut fra problemstilling har jeg valgt å bygge opp teoridelen på grunnlag av det feministiske rammeverket og se om det kan ha sammenheng med hovedtrekkene til individualistisk og/eller kollektivistisk kultur.

Til grunn for forståelsen av begrepet *feminisme* ligger motstanden mot en tanke av arketyppisk natur at kvinner er underordnede, mindre kompetente og av mindre verdi enn menn begrunnet kun av kvinnenenes kjønn (Ivey et al., 2012). Denne tanken påvirker forholdet til kvinner og behandling av kvinner på politisk, samfunns-, kultur- og andre nivåer. Jean Baker Miller var en av de første som la merke til det kvinnelige aspektet innen rådgivningsfeltet. «Kvinnens psykiske struktur inneholder muligheten for en helt annen måte å leve på, enn det mannskulturen tillater» (Miller, 1984, s. 71). Individualitetskonseptet som kultivertes i samfunnet var et mannlige perspektiv (Ivey et al., 2012). Kvinnens psykiske helse kommer tvert imot an på gjensidig avhengighet med andre: «Kvinner er innstilt på å være «bærere» av det som er nødvendig for et menneskelig fellesskap» (Miller, 1984, s. 73). Ikke minst, mener Miller, at kvinner møter utfordringer med å uttrykke egne ekte følelser hver gang de opplever konflikt i livet sitt (Ivey et al., 2012).

I rådgivningsperspektiv er det viktig å ta i betraktning at mange kvinner legger skylden på seg selv for sine livsvilkår, mens grunnen til deres psykiske lidelser ligger utenom (Ivey et al., 2012). Ivey et al. sier videre at derfor må rådgiveren rette fokus på omstendighetene rundt den kvinnelige klienten og bidra til å vekke kvinnens bevissthet på dette. Feminisme bør alltid handle om valg, kvinnens eget valg, sier Paglia (Midttun, 2008).

2.2. Person i relasjon

Til utvikling av teorien om person i relasjon har Buber (1958) og Macmurray (1961) bidratt med filosofiske betraktninger. Det er ingen Jeg uten Du. En blir til person bare hvis en møter den andre. Buber (1958) skriver om Jeg-Det- og Jeg-Du-forholdene og fremhever viktigheten av et slikt forhold hvor den andre er intensjonelt sett på som subjekt (Jeg-Du-forhold). Buber sitt konsept gjelder ikke minst den multikulturelle relasjonstematikken, mener Ivey et al. (2012). I møtet med den andre utvikler en sin uttrykksmåte og selvforståelse (Kvalsund & Meyer, 2005). «Personen er derfor i det minste avhengig av en annen for å avgjøre hvem et 'jeg' er og hvem et 'du' er, hva vi har til felles og hva som er forskjellig» (ibid.:17).

2.2.1. Relasjonsdimensjoner

Macmurray (1961), Kvalsund (1998), Allgood og Kvalsund (2003) og Kvalsund og Meyer (2005) beskriver tre relasjonsdimensjoner, avhengighet, uavhengighet og gjensidighet, som betegner forskjellige typer relasjonskvaliteter. En relasjonsdimensjon er betinget av erfaringer, kunnskap, følelser og handlinger som konstrueres gjennom disse tre modellene (Kvalsund & Meyer, 2005, s. 20). Alle disse tre dimensjonene er hensiktsmessige og verdifulle i ulike sammenhenger. De bidrar til å utvikle relasjoner og hver av dimensjonene er aktuell på sin måte.

Avhengighet

Avhengigheten, som for eksempel i mor-barn- eller lærer-elev-forhold (Kvalsund & Meyer, 2005, s. 18), er i grunnen asymmetrisk, men kan være progressiv og bærekraftig. «Det synes positivt å få hjelp når en trenger det» (Kvalsund, 2005, s. 109). Trygghet og sikkerhet, samt forutsigbarhet og følelse av kontroll er karakteristisk for dette kvalitetsnivået. Etter at en opplever at en ikke har behov for hjelp lenger, overskrides avhengigheten. Det er noe som ofte fører til konflikter. Grunnen til slike konflikter er mangel på samtidighet hos den som trengte hjelp og hjelperen. Hjelperen kan utøve makt i slike sammenhenger, noe som oppleves negativt av begge parter (ibid.). Avhengigheten kan være positiv så lenge den erkjennes som et gjensidig behov (Kvalsund & Meyer, 2005, s. 18). Flere kvinner som deltar i studien har midlertidig oppholdstillatelse her i Norge. Det er en ekstern grunn som eventuelt kan føre til følelsen av økt avhengighet. Hvordan det virker i virkeligheten blant informantene er et av fokusene i prosjektet.

Uavhengighet

Etter at en av partene erkjenner at den ikke har behov for å være i et avhengig forhold lenger, utløses uavhengighet. Med uavhengigheten kommer selvstendige tanker og følelser til syne, men samtidig mister en trygghetsfølelsen og forutsigbarheten og kan bli oppfattet av andre annerledes enn tilsiktet (Kvalsund & Meyer, 2005, s. 19). Det er først når en føler seg sittende fast og opplever å ha et hinder uten å vite hva dette hindret er, at den avhengige benekter sin inneværende tilstand og får behov for å utforske det som står i veien. Dette hindret kommer oftest fra andre personer i relasjon, som er skapt av deres annerledeshet. Dermed blir den avhengige til individualistisk, subjektiv og uavhengig (Allgood & Kvalsund, 2003). Dette behovet ledsages ofte av tilbaketrekking (withdrawal) fra kontakten. Det paradoksale her er at en får løse problemet med hjelp fra den andre, den som skaper hindret fordi det er den andre i relasjonen som har en del av kunnskapen om det. Slik sett går veien videre til gjensidig avhengighet. «So the independence paradigm confirms the interdependence as a universal condition for all human beings» (ibid.:32). Uavhengigheten kan være ressursrikdommen i relasjonen, noe som innebærer «oppdagelser og erkjennelser av nødvendigheten av å være seg selv og la den andre få være seg selv» (Kvalsund & Meyer, 2005, s. 57). Hvis en ikke lenger vil være i relasjonen og vil gå bort fra den, oppstår negativ uavhengighet som gir mindre muligheter for gjensidighetsrelasjoner (Kvalsund, 2005, s. 110). Gjennom å stå i utrygghet og i møte med det uforutsigbare har hver enkelt blitt kjent med den andres sin uavhengighet i sikte mot genuin gjensidighet.

Gjensidig avhengighet

Gjennom ivaretagelsen av hver enkelt sin uavhengighet blir den genuine gjensidigheten synliggjort. Når det blir et gjensidig avhengighetsforhold mellom personene, opplever de å være genuint interessert i hverandre og er med på å forene og fastholde ulikhetene som inneholder store resurser for hverandres læring og utvikling. Allgood og Kvalsund (2003) fremhever at gjensidig avhengighet beskriver realiteten mer presist og den positive styrken (power) av det at personer interagerer sammen, bekrefter vekstfremmende formål (s. 94). Interkobling (interconnectedness) av livet i alle dets uttrykk anerkjennes nå i mange forståelsesparadigmer. «Each person is (...) changed by knowing the other» (ibid.). Nye muligheter for forandring vil oppstå gjennom møte med den andre i relasjonen (Allgood, 1997, s. 19). Allgood og Kvalsund (2003) skriver at styrke og energi i personlige forhold vil påvirke profesjonelle forhold og omvendt fordi vi virkelig har med totalitet av livets erfaring å gjøre (s. 95). Det som ligger i gjensidig avhengighet er at en må være bevisst på at en kan

påvirke den andre til avhengighet når grunnlaget for gjensidighet og uavhengighet er til stede (Kvalsund, 2005, s. 110).

2.2.2. Prosesskvaliteter

Designet til studien inneholder tre effekter som gjelder tanke-, følelse- og handlingsprosesser. Derfor ser det relevant ut å se nærmere på prosesskvalitetene som de fremstår i rådgivningsteorien. Prosess, ifølge Kvalsund (2005), er det som foregår rundt enhver fokusert sak eller fenomen. Det er noe som oppstår mellom personen og fenomenet som personen er rettet mot. Prosessen definerer forholdet til fenomenet og opplevelse av den. Det er der det subjektive, som fenomenologien har som sitt vitenskapelige grunnlag, ligger. Det er flere sider som kjennetegner en prosess, men her skal jeg stoppe ved hvordan informasjonsinnhenting foregår under kontakt mellom personen og fenomenet. Kvalsund (2005) omhandler tre prosessintervensjoner som er rettet mot å innhente informasjon. Disse er kognitiv, affektiv og handlingsorientert prosessinformering. Både tanker, følelser og atferd er deler av erfaringen av det som skjer.

Kognitive\tankemessige prosessintervensjoner

Tanker er våre egne kognitive eller intellektuelle konstruksjoner som vi bygger opp rundt det observerte. Den måten som en fortolker verden rundt seg, vekker følelser og intensjoner og fører til visse handlingsalternativer. Tanker, så vel som følelser, kan være rasjonelle og irrasjonelle. Rational emotive behavioral theory, med Albert Ellis som sin opphavsmann, jobber med irrasjonaliteten til våre tanker og i utgangspunktet hevder at det ikke er hendelse i seg selv som blir til grunnen til påfølgende følelser, men hvordan en fortolker det som skjer (Ivey et al., 2012). Derfor er det rådgiverens formål å hjelpe til å forandre tankegang for å forandre følelser. Men det er ofte ikke nok bare å endre ideen for å endre følelse og handling. En må få erfaring og arbeide eksperimentelt for å bekrefte den nye tanken og leve den ut. Tankene våre avslører om og på hvilken måte vi har tatt i bruk regler og mønstre fra andre uten å tenke over fornuften i disse (Kvalsund, 2005, s. 82).

Følelsesverden

Vi har alle en god erfaring i å formidle tankemessig informasjon, men det er mye vanskeligere å formidle egne affektive opplevelser i forbindelse med saken, mener Kvalsund (2005). Følelser er noe som blir født dypt i menneskets indre verden og oppleves som noe som tilhører der. Utveksling av det som en føler dypt inne med den andre skjer gjennom å sette ord på det som oppleves. En sier «Jeg føler...», «Jeg opplever...» og får vårt intelligente språk til

å gjøre hårfine forskjeller mellom følelsene. Det er noe som ikke er så enkelt. Emosjonelle problemer bevirker selektiv persepsjon, mener Grendstad (1996). En unngår bevisst å inngå i kontakt med noe som vekker ubehagelige følelser. Det er en oppgave for rådgiveren å hjelpe til å få kontakt med ekte følelser og å erkjenne dem fordi det bare er de erkjente følelsene en kan gjøre noe med (Clarkson, 2013 og Kvalsund, 2005).

Følelser er noe helt subjektivt, og siden alle mennesker er forskjellige, får vi forskjellige følelsesuttrykk i forbindelse med samme sak. Hver av oss kan føle noe som andre kan synes å være uforståelig (ibid.). Mange mennesker synes å være mer opptatt av hva de *bør* føle i ulike situasjoner enn av hva de faktisk føler, mener Grendstad. De undertrykker visse ekte følelser som oppstår ved saken fordi det kanskje er uberettiget eller ufint å ha dem. Slike mønstre er ofte styrt av moralen i samfunnet. De ekte følelsene er uansett der selv om en ikke er klar over det. Men følelser er amoralske, mener Kvalsund og Meyer (2005). Moralens er knyttet til hvordan vi forholder oss til opplevde eller uttrykte følelser. «Følelser er subjektive og kan derfor heller ikke settes i bås av riktige eller gale, stygge eller pene, passende eller upassende» (Grendstad, 1996, s. 57).

Handlingsmuligheter

I handlingsdimensjonen er det tre komponenter som kan hindre utøvelse av handling, mener Kvalsund (2005). Hvis en ikke har en bestemt intensjon, styres handlingen av noe annet eller noen annen. Hvis en ikke er motivert, mangler det følelser som hjelper til å mobilisere krefter. I tillegg må en ha kunnskap om det en gjør.

Ikke minst spiller viljen sin rolle i handlingsdimensjonen. Viljen er en intensjon til å handle, makt til å velge og til å gjennomføre endringer inni oss. Assagioli, opphavsmannen til psykosyntese, beskriver tre typer viljer: den sterke, den dyktige og den gode viljen (Whitmore, 2013). Vi trenger styrke, men styrken alene er blind og ufølsom, kan ødelegge og mislede. For å være effektiv må en være dyktig til å gå forbi hindre på vei mot målet og bruke feedback fra hindrene. Den gode viljen vil forsikre oss at våre valg er i overensstemmelse med andre og miljø (ibid.).

2.2.3. Bevissthet

Bevissthetsbegrepet står sentralt i forståelse av sin plass i omverden og dermed integreringsprosesser. Det som gjør denne dimensjonen så viktig er at en kan evaluere og håndtere de problemene som en blir bevisst på, og motsatt, dvs. det som en ikke er bevisst på, styrer personen slik at en ikke kan bruke evnen til å ta valg for å handle på best egnet måte

(Jordan, 2002). Bevisstgjøringsprosessen som Jordan (2002) foreslår gir her stor mening, opplever jeg. Ved å sette ord på følelser, tankemønstre, meninger, ønsker, osv. og evaluere dem, kan en eventuelt omgjøre dem. «This is possible through a strong ability to relate to the contents of awareness without being had by them, i.e. well developed not-attachment » (Jordan, 2002, s. 2). Jordan tar frem begrepet *meta-bevissthet* (meta-awareness) og forklarer det som muligheten til å ha selve bevisstheten som et oppmerksomhetsobjekt.

Bevisstgjøringsprosessen skjer deretter således at en først legger merke til en tanke, en følelse, en handling eller noe typisk ved disse, så observerer en alle sider ved dem og vurderer om en vil beholde dem som de er eller forandre på dem. Deretter vurderer en forandringsalternativer som videre eventuelt settes i gang.

Torbert (2004) kommer med en tilnærming som han kaller for triple-loop feedback og som dreier seg om «to intentionally cultivate ongoing supervision» (s. 20). «Triple-loop feedback makes us present to ourselves now» (Torbert, 2004, s.18). Supervisjon er bevissthet av høy kvalitet. Den gjør at vi føler oss disharmonisk ovenfor noe i løpet av en pågående situasjon slik at vi bestemmer i tråd med våre fornemmelser hvilke handlinger vi foretar oss. De glimtene av supervisjonen varer så kort tid at vi så vidt merker dem, men de er viktige for å ta i betraktning for å handle på en kongruent og nøktern måte.

Joiner og Josephs (2007) viser også hvordan bevissthet og intensjon kan utvikle seg og dermed forbedre sin kvalitet til stadig høyere nivå. Fra å være bevisst på noe i etterkant av at noe har skjedd, til å bli bevisst her og nå, selv om situasjonen er emosjonelt ladet og krever å reagere fort, og videre til veldig klare og lyse øyeblikk når en begynner å oppleve dem med sitt fulle nærvær. Det er en opplevelse av ren bevissthet. «Though a flower is immediately recognizable, it is no longer «a flower», just a vivid sensory experience without a label» (Joiner & Josephs, 2007, s. 179).

Rolle av bevisstgjørelse under læringsprosessen er ikke minst et relevant moment som jeg vil beskrive videre her i teorikapitlet og dra tråder mellom disse teoretiske utgangspunktene og hvordan de eventuelt møter studiens formål.

2.2.4. Læring

Det finnes mange vitenskapelige rammeverk rundt dette å lære. Grendstad og Sandven (1986) viser til Fritz Perls sin bruk av uttrykket «å lære er å oppdage». Det er ikke nok bare å ha kunnskap om verden rundt seg eller «å strukturere relasjoner i og mellom ulike

stoffkomponenter i forskjellige fag» (ibid.:33). En kan ha mye kunnskap eller informasjon uten å forstå noe av det en har kunnskap om. Derfor er det nødvendig å lære om seg selv og oppdage i hvilket forhold jeg står til andre mennesker og verden rundt meg. Å oppdage her betyr å forstå og se mening i det som en observerer. Læringen er en bevisstgjøring av kunnskapen. Å oppdage er altså å bli seg bevisst om noe. Det innebærer også et element av opplevelse. Hvis en sier at en har blitt bevisst på noe, er det som om en ser det hele i et større perspektiv, eller i dybden av saken, eller i et bedre lys, eller på et høyere nivå.

En stor rolle av bevisstgjørelse under læringsprosessen understrekes også av Illeris (2013). Han skriver om transformativ læring. Det er et begrep som, ifølge Illeris, omfatter all læring som fører til endringer i den lærendes identitet (ibid.:67). For å få en bedre, mer holdbar og hensiktsmessig forståelse av sine holdninger, handlinger og omverden må en tenke systematisk over disse forholdene og reflektere over hvordan en kan handle bedre i nye situasjoner på grunnlag av sin erfaring. Illeris (2013) mener at all læring omfatter to forskjellige typer av prosesser som begge må være aktive for at læringen skal skje. Den ene prosessen er samspill mellom individet og de sosiale og materielle omgivelsene som en kan være mer eller mindre oppmerksom på. Den andre prosessen er bearbeidelse og tilegnelse av impulsene fra samspillet. En forbinder de nye impulsene med resultatene fra tidligere læring og dermed danner læringens produkt. Det er et personlig produkt. Læringsresultater vil bli forskjellige selv om flere individer mottar samme impulser (ibid.). Det finnes to sider ved læringstilegnelsesprosessen. Den første er at all læring alltid har innhold. «Man kan ikke lære, uten at man lærer *noget*» (ibid.:60). Den andre siden dreier seg om drivkraften til den som lærer. Her mener Illeris den måten hvordan en mobiliserer energien som læringen krever. Dweck (2008) har funnet ut at en kan kultivere og utvikle sine evner gjennom anstrengelse. Det er det som hun kaller for *growth mindset*. Alle kan forandre seg ved hjelp av iverksettelse og eksperiment. De med *growth mindset* setter læring og åpenhet ved den som sin prioritet. Det er viktig å dra nytte fra de læringssituasjonene hvor en tilsynelatende har tapt eller viste verre resultater enn andre gjorde.

2.2.5. Kontakt med indre Selv

Psykosyntesen har utviklet ideen om at kontakt med indre selv hjelper til å identifisere seg selv med sin ekte indre kjerne, sitt indre senter. Uten det vil personen tendere til å identifisere seg med et eller annet konsept av vår bevissthet. Intuisjon er en av våre store krefter for å nå det ubevisste. «Understanding potential requires intuitive insight as opposed to rational

explanation» (Whitmore 2013, s. 138). Intuisjonen kan hjelpe til med å installere kontakt med Selvet og krever konsentrasjon, mye disiplin og trening. Opplevelsen må skje bevisst, med personens fulle tilstedeværelse. Carter uttrykker: «To experience the 'I' requires a reorientation of our awareness towards its source; it is consciousness turning back on itself and becoming self aware» (som sittert i Whitmore, 2013, s. 105). Gjennom opplevelse av den dype kontakten med selvet vurderer en om en har mulighet og valg til å forandre det som står i fokus. Det kan være negative følelser og emosjoner, ufordelaktige tanke- og atferdsmønstre, osv. Videre ved hjelp av viljen kan en transformere de negative symptomer til positive resultater.

Oppsummert sett har jeg her gjort rede flere teoretiske rammeverk med intensjon å dra trådene mellom dem og prosjektets prosess. Nå vil jeg videre beskrive den metodologiske tilnærmingen i denne studien. Q-metoden her i hovedtrekk egnet seg for å ta være på de unike subjektive og foranderlige opplevelsene som her i studien står sentralt.

3. Metodisk tilnærming

I dette kapittelet vil jeg gi en oversikt over hva Q-metodologien går ut på og hvordan jeg har benyttet meg av metoden i forskningsprosjektet. Først vil jeg begrunne mitt valg av metode, så vil jeg se nærmere på det filosofiske og vitenskapsteoretiske grunnlaget som Q-metodologien hviler på. Herunder vil jeg redegjøre for min forståelse av Q-metodologien som en fenomenologisk tilnærming, sosialkonstruksjonisme og konstruktivisme, subjektivitetsbegrepet og abduksjon. Deretter vil jeg se på den tekniske siden, nemlig hvilke faser metoden består av, hva disse fasene går ut på og hvordan min forskning gikk gjennom dem. Jeg avslutter kapittelet med min forståelse av eksisterende teoretiske syn på Q-metodens kvalitet og forskningsetiske hensyn.

3.1. Begrunnelse av metodens valg

Mitt første møte med Q-metoden som deltaker vekket min nysgjerrighet og samtidig undring over kompleksiteten og arbeidsomfang. Med senere kjennskap til metodens forskjellige sider forsto jeg mer at den gir mange muligheter i forskning. Min undring over metodens muligheter etter min første bruk av den som forsker forsterket min interesse. Det hvordan Q-metoden ivaretar subjektive meninger og matematisk presis korrelerer personer på bakgrunn av deres syn (Watts & Stenner, 2012), gjør metoden tiltrekkende til å bruke på mange områder. Her er det et helt menneske som har egne meninger og som handler ut av disse, står i fokus. Det eksisterende synet som ikke er formulert av den enkelte eller som vi ikke har tatt stilling til, kan bli oppdaget gjennom Q-sorteringen (Watts & Stenner, 2012). Mønstre av subjektiv mening blir synlig slik at vi får et helt bilde fordelt i forskjellige faktorer avhengig av hvordan de eksisterende meningene er spredd i personutvalget og videre i kommunikasjonsuniverset (McKeown & Thomas, 1988 og Watts & Stenner, 2012).

Denne Q-metodens evne gjør metoden til et godt verktøy til å undersøke det temaet som har blitt av min interesse for å utforske i masteroppgaven, nemlig subjektive opplevelser av utenlandske kvinner som befinner seg i en fremmed kontekst. Personlig nysgjerrighet om hvilken faktorsyn jeg selv som en utlending vil havne i, forsterket spenningen og motivasjonen til å bruke Q-metoden.

3.2. Q-metodologien som en fenomenologisk tilnærming

Takket være menneskets fenomenologiske natur konstruerer vi meninger om omverden på en unik måte, og dette fører videre til at mennesker utvikler egen privat logikk (Ivey et al., 2012,

s.228). Fenomenologien er et vitenskapssyn som prøver å forstå fenomener slik de oppleves av personer ut fra deres private logikk. De subjektive opplevelsene er det som fenomenologien tar utgangspunkt i «og søker å oppnå en forståelse av den dypere meningen i enkeltpersoners erfaringer» (Thagaard, 2009, s. 41). Selve kunnskapen, ifølge postmodernismen, utformes i relasjoner mellom mennesker og kontekstbundet, dvs. at den hører der den utvikles og ikke nødvendigvis kan generaliseres til andre sammenhenger (ibid.:44). I motsetning til den tradisjonelle positivismen som betrakter fakta det eneste objektive, kommer postmodernismen til uttrykk gjennom fenomenologisk oppmerksomhet til sosiale prosesser som avhengige av subjektivitet. Slik sett fremtrer kunnskapen både som konstruert av mennesker og som må læres.

3.2.1. Sosialkonstruksjonisme og konstruktivisme

Sosialkonstruksjonisme ser på verden som ligger ute, «the shared viewpoints, bodies of knowledge or discourses» (Watts & Stenner, 2012, s. 42), mens konstruktivister vil se på hva som skjer i en enkelt person. Begge perspektiver er relevante for Q-metodologien.

Sosialkonstruksjonismen konkretiserer fakta og fenomen, gjør dem «object-like» og «the things we all do, say, understand and believe in will ordinarily be judged in relation to these objective, or objective-like, knowledge structures» (ibid.:43). Konstruktivister vil omvendt fokusere på personlige og psykologiske sider av meningsdannelse, måter som enkelte personer oppfatter verden rundt seg og hvilke endelige synspunkter de vil ha til slutt. Q-metodologien egner seg for å beskrive og fortolke disse subjektive anskuelser med konstruktivistiske og konstruksjonistiske tradisjoner. Det nye i en slik forskning vil bli funnet ut basert på abduksjonslogikken. Videre følger det betraktning av abduksjons- og subjektivitetsbegreper.

3.2.2. Subjektivitetsbegrepet

Q-metodologi, med William Stephenson som opphavsmannen, er en tilnærming for å forske på subjektive opplevelser. Derfor står begrepet *subjektivitet* sentralt i det vitenskapelige rammeverket. Det er flere forskere som har blitt enige i det at Stephensons subjektivitet ikke er lett «å få øye på» (Wolf, 2010, s. 23). Subjektivitet betegner alle våre indre og ytre bevegelser som bærer uttrykk for vårt eget ståsted. Stephenson (1992) argumenterer mot Goffman sine synspunkter som besto i at personens selv er et produkt av atferd, dvs. påvirket sterkt av samfunnets moral, mens Stephenson mener at selvet er årsaken, og personens handlinger er pådrevet av indre impulser. «The self is always at issue, usually implicitly, and

Q brings it into daylight» (Stephenson, 1992, s. 32). Samtidig mener Stephenson at den sosiale kontrollen og konvergens³ ledsager forskere i forsøket å forstå hva det er som ligger implisitt i menneskets atferd. I bunn og grunn, sier Stephenson (1992), at alt er et spørsmål om kommunikabilitet (a matter of communicability) som kan forstås som informasjonsutveksling, og vi kan finne ut om personens selv-referering er fantasi alene eller befinner seg i kontakten med virkelighet (s. 37). Under selv-referering forstår Stephenson det å helle mot mitt nåværende synspunkt (Watts & Stenner, 2012, s. 31). Med tanke på disse betraktninger kan vi sette den personlige viten sammen med handlinger som forstås som indre bevegelser, eller med andre ord som følelses-, persepsjons- og tankeprosesser.

Subjektivitet er en selv-refererende atferd. «Som prosess er subjektivitet en persons eget engasjement i kommunikasjonsunivers» (Wolf, 2010, s. 33). Ut av det har forskere utarbeidet begrepet *operant subjektivitet* i Q-metodologi. Den personlige viten som agent utgjør innholdet til begrepet. Atferd som blir studert ved hjelp av Q-metodologi, er «det subjektive motstykke til den objektive, observerte atferden» (Wolf, 2010, s. 34). Smith (2001) sier at psykologiske hendelser er både subjektive og objektive. De er subjektive fra eget ståsted, men blir objektive fra andres side. Under Q-sortering fremkaller Q-sorteringsutsagn en respons hos sortereren, men dermed måler sortereren ikke den objektive verdien av et fenomen, men «verdien det innehar for ham eller henne som er operant definert i prosessen» (Wolf, 2010, s. 34).

Q-utsagnene som de er, er meningsløse til tross for at de er uttrykt av informantene. Bare ved å tildele hvert utsagn sin egen plass, som skjer gjennom handlingsforetakelse, får en avspeiling av ens indre strømninger. Disse handlingene, eller operanter (operants), men ikke konstruksjoner er «the beginning points of investigation» (Smith, 2001, s. 334). Under sorteringsprosessen har informanten alltid mulighet til å velge blant handlingsalternativer. Men McKeown og Thomas (1988) hevder at friheten til å uttrykke seg i Q-metoden er litt tilsynelatende fordi informanten er begrenset i valgalternativer og må plassere et utsagn inn i en luke innenfor de rammene som matrise har. Mønsteret en sorterer i er ut fra en Gauss kurve som er valgt ut fra normalfordeling. Det antas at et menneske har færre sterke meninger og flere av de som er likegyldige. Derfor er det færre luker ytterst på kantene av en matrise og mer plass nærmere midten.

³ Hvis organismer som ikke er nærmere beslektet lever under samme vilkår, forandrer de ofte sitt utseende og sin bygning i samme retning og kan bli lik hverandre. (Store norske leksikon)

3.2.3. Abduksjon

Etter å ha innsamlet empiriske data, skal forsker analysere dem for å komme til det nye ved forskningen. Derved bruker forsker en valgt logikk. Det kan være deduksjon, induksjon eller det, som hører til Q-metodens logikk, abduksjon. Der hvor deduksjonen begynner å analysere data med å ha en ferdig hypotese, har induksjonen ingen teori på forhånd og er på jakt etter den gjennom innsamlede data. Abduksjon ligner litt på induksjon, og det er lite metodologisk drøftinger som beskriver forskjeller mellom dem og forståelse av begrepets innhold er ulik (Fikse, 2013, s. 118). Watts og Stenner (2012) skriver at induksjon studerer fakta for å lage en beskrivelse som kan generaliseres til større fenomenets setninger, mens abduksjon vil fortolke data for å finne nye innsikter (s. 39). Spørsmålet som abduksjonen stiller er: Hvorfor uttrykker fenomenet seg på denne måten? Det er ikke nok bare å beskrive for abduksjonen. Det som abduksjonen observerer, er et tegn på potensielle underliggende tolkninger (ibid.:). Enkelte unike hypoteser, som fortolkende konsepter, transformerer erfaring inn i et mer vanlig tilfelle av et større fenomen. Inne i den egenskapen ligger verdighet av den praktiske tanken, som Thomas (2010) omtaler som phronesis. Senere skriver Thomas at subjekter til sosialvitenskap er uforutsigbare slik at uforutsigbarheten alltid vil overvinne den teoretiske forutsigbarheten, det som enhver teori vil oppnå.

Stephenson tok abduksjons logikken med i Q-metodologi for å generere nye hypoteser. Statistisk assosiert kommer korrelasjoner til syne i form av forskjellige faktorer som stiller seg til rådighet til å observere og fortolke dem. Det overraskende empiriske faktum er skaffet gjennom et konfigurasjonsmønster som hver faktor inneholder (Watts & Stenner, 2012, s. 40).

3.3. Prinsipper og faser i Q-forskning

I en Q-studie er det en fast struktur. Thorsen og Allgood (2010) skiller følgende faser: Først finner forskeren et tema av interesse, så definerer og avgrensner kommunikasjonsuniverset og samler mange utsagn. Disse utsagnene må bearbeides med hjelp av en viss design til en mer håndterlig mengde (30-60 utsagn for voksne, mye færre for barn) som Q-utvalg vil bestå av. Deretter formulerer forskeren instruks eller eventuelt flere, finner personutvalg – en representativ gruppe av individer som skal delta i studien. Disse personene skal sortere og rangere Q-utsagn i en matrise. Ferdige Q-sorteringer kjøres gjennom PQMethod – et PC-program som korrelerer personer og fremstiller faktorsyn som senere skal analyseres og fortolkes. Et post-intervju med de informantene som har skåret høyest, er en fordel for å

bekreftede, avkreftede eller eventuelt utvide forskerens antakelser og forståelse av faktorsynet. Jeg vil videre beskrive hver av de fasene i forskningsprosessen.

3.3.1. Kommunikasjonsuniverset og Q-utvalg

Et kommunikasjonsunivers er et mulig uttrykk for holdninger, verdier, meninger og oppfattelse omkring et tema som finnes i forskjellige kilder. Kommunikasjonsuniverset må være gjenkjennbart for alle i kulturen eller konteksten (Thorsen & Allgood, 2010). Forskeren selv bestemmer seg for hvilke prinsipper og prosedyrer han/hun vil holde seg til under samling av kommunikasjonsuniverset og valg av utsagn. Mulighetene til å samle et kommunikasjonsunivers er store. Det er bare rekkevidden av forskerens fantasi og fenomenets natur som setter grenser (McKeown & Thomas, 1988, s. 28). I søking av kommunikasjonsuniverset ble det brukt forskjellige måter. Jeg brukte både min egen erfaring, åpent spørsmål på nettforum, samtaler, avisartikler, TV, internettmaterialer og vitenskapslitteratur.

Etter at forskeren har samlet kommunikasjonsuniverset, forminsker han/hun det og systematiserer til Q-utvalg som presenteres til deltakerne for sortering. Utsagnene kan være i form av tekst, musikk, bilder, figur, osv. McKeown og Thomas (1988) skiller *naturalistiske* Q-utvalg, som avspeiler deltakernes meninger og som er samlet gjennom intervju, og *ferdige* utsagn, som finnes ferdig dannet. Naturalistiske utsagn sikrer at alle informantenes meninger er tatt i betraktning, og i dette tilfelle vil en blanding sammen med andre meninger unngås. «*Interviewing is most consistent with the principle of self-reference*» (ibid.:25). Intervju hjelper forskere blant annet til å vurdere instruksbetingelser. Også betraktes som naturalistiske de utsagnene som er hentet fra skriftlige og muntlige fortellinger av andre. Avisartikler, brev til redaktøren, TV- og radio «talk shows» og internettmaterialer er blant kildene. Disse utsagnene er realistiske i den grad de er tatt ut fra reell kontekst. Ferdige utsagn, ifølge McKeown og Thomas (1988), er dratt ut av en annen type kilder, som for eksempel lister av adjektiver som beskriver visse egenskaper. Forfatterne refererer også til Brown som hadde kroppsdelers som Q-utsagn. Hver kroppsdel var gjengitt på et kort. Det finnes også *hybridtyper* som er blandinger av ovennevnte typer.

I studien er utsagnene naturalistiske. Informasjonen om kommunikasjonsuniverset ble systematisk gjennomgått og eventuelt omformet i tråd med designet og slik at motsatte meninger ble jevnt fremstilt. Alt i alt ble det formet 36 utsagn (se vedlegg D).

3.3.2. Design

For å omfatte interesseområdet og skape balanse i kommunikasjonsuniverset kan forskeren lage utsagnene etter en bestemt design. Slik vil de ulike effektene og nivåene få balanse i Q-utvalget og eventuelle negative og positive meninger bli tatt med. (McKeown & Thomas, 1988)

Designen i min forskning ble laget basert på hovedeffekter som trådte frem i kommunikasjonsuniverset. Det var noe som fremstod mer i forgrunn i alle utsagnene. Derfor ble alle utsagnene delt inn i flere kategorier (*Tabell 1*). Teoretiske perspektiver som ble aktuelle for forskningen besto i å ta i betraktning bevissthet som dreier seg om at en kan evaluere og håndtere de problemene som en blir bevisst på, og motsatt, dvs. det som en ikke er bevisst på, styrer personen slik at en ikke kan bruke evnen til å ta valg for å handle på best egnet måte (Jordan, 2002). Uttrykksformen som kan være kognitiv, affektiv og handling (Kvalsund, 2005) avspeiler måten en innhenter informasjon og uttrykker seg gjennom. Jeg beskriver teoretisk grunnlag for designen mer utfyllende i teorikapitlet.

Tabell 1. Design

<i>Effekt</i>	<i>Nivå</i>	<i>Celler</i>
Selvbevissthet	a)bevisst; b)ubevisst ;	2
Uttrykksform	c)kognitiv; d)affektiv; e)handling;	3
Relasjon	f)avhengig; g)uavhengig; h)gjensidig uavhengig.	3

3x3x2 celler gir 18 kombinasjoner. For å balansere utsagnene slik at positive og negative meninger ble dekket så jevnt som mulig, ble det laget to utsagn – det positive og det negative henholdsvis – for hver kombinasjon. Slik at ved to replikasjoner av hvert utsagn ble det 36. Alt i alt hadde den endelige matrisen fordelingen fra +5 til -5 med plass til 36 utsagn.

3.3.3. Personutvalg

Kriterier for å hente personer for en Q-undersøkelse kan være kjønn, utdanning, alder, interesseområde, yrke, osv. Thorsen og Allgood (2010) argumenterer at det er viktig at P-utvalg er representativt for det utforskede feltet og kan gi uttrykk for ulike syn og subjektive perspektiver som eventuelt finnes i kommunikasjonsuniverset (s. 19). McKeown og Thomas (1988) prøver å definere og klassifisere måter hvordan et P-utvalg kan samles. Forfatterne skiller fra hverandre *teoretiske* og *pragmatiske* betraktninger. P-utvalg er plukket ut basert på

teoretiske betraktninger når personer er utvalgt etter deres spesifikke relevans som er i tråd med studiens mål. Den *pragmatiske* måten å plukke ut deltakerne innebærer at hvem som helst egner seg (ibid.:36). Både teoretiske og pragmatiske betraktninger impliserer at informantens jeg bærer en bestemt forkunnskap innen det utforskede feltet. En har eierskap til temaet, men forholdet til dette er ikke formulert av en selv. Ut fra den forkunnskapen opererer informanten med utsagnene med utgangspunkt i deres psykologiske signifikans, dvs. de utsagnene som personen skårer høyt i matrisen har høy signifikans og omvendt. Forskeren sin innflytelse opphører her på en måte. Det er bare informantens *jeg* som bestemmer videre hvilken plass forskjellige sider av et fenomen tar etter hans/hennes mening avhengig av individuell selv-referering. «Although the range and the number of items permitted for each interval is predetermined the subject alone determines the meaning of the continuum. He or she also controls the specific rank and thus the contextual significance of each item» (McKeown & Thomas, 1988, s. 34). Disse selv-refererende perspektiver av enkelte personer og lovmessigheter av menneskets atferd er egentlig det som en Q-forsker er på jakt etter og som både kommer til syne og fødes samtidig under sorteringsprosessen.

Utvalget av informanter i min forskningsprosjekt består av utenlandske kvinner fra forskjellige land, virkeområde og interesser som har bodd i Norge lengst 25 år og kortest 3 år, med alder fra 23 til 57 år. Den største halvparten kommer fra øst Europa, flere kommer fra vest Europe og en kvinne kommer fra et arabisk land. Det var totalt 14 personer som sorterte utsagnene på to forskjellige betingelser slik at utsagnene har blitt sortert 28 ganger. De to ulike betingelsene var: 1) Hvordan er det å være i Norge? Sorter slik du opplever at det er. 2) Sorter slik du kunne ønske det var.

3.3.4. Q-sortering

Q-sorteringsfasen er en av de avgjørende fasene i hele forskningsprosjektet. McKeown og Thomas (1988) definerer Q-sortering som «a process whereby a subject models his or her point of view by rank-ordering Q-sample stimuli along a continuum defined by a condition of instruction» (s. 30). Informanten er bedt om å ta flere avgjørelser og sortere utsagn inn i en skala i forhold til stillhet, mening og relasjon mellom dem.

Instruksen for en sortering tilsier til vanlig å sortere utsagnene fra «mest lik meg» til «mest ulik meg» ut fra et oppgitt tema. I denne studien var opplevelser av sine identitetsprosesser i Norge tema, både de reelle og ideelle. Først er det foreslått for informanten å fordele utsagnene i tre grupper: likt - nøytralt – ulikt, for så å gradere inne i de tre gruppene mer

nøyaktig. Årsaken til å sortere i to runder, ifølge McKeown og Thomas (1988), er at det hjelper informantene til å vurdere signifikansen av hvert utsagn i forhold til de andre utsagnene på nytt. Videre i sorteringen, mener McKeown og Thomas (1988), er det ønskelig at hele sorteringsprosedyren vil bli gjennomgått en gang til og eventuelt justert. Det vil avspeile hans eller hennes synspunkter mer presist (s. 33).

Hvis vi bruker samme Q-utvalg for flere Q-sorteringer som utføres av samme person, bør kortene med utsagn bli blandet sammen. Det er best hvis det er minst en dag mellom to sorteringer for å unngå kontaminasjonseffekten⁴. Jeg rådet mine informanter til å la det gå minst en dag i mellom reell sortering og ideell. McKeown og Thomas (1988) mener også at neste sortering er mindre tidkrevende fordi informanten er kjent med utsagnene allerede.

Etter å ha utført Q-sorteringsprosessen vil informanten få et bilde av hele seg selv eller kun en enkelt side i form av et skalert mønster som er plassert utenfor som et objekt. Nå kan informanten se nærmere på sin egen erfaring.

3.3.5. Faktoranalyse

Watts og Stenner (2012) sier at faktoranalyse forklarer forholdet mellom Q-sorteringene. Alle ferdige Q-sorteringer blir lagt inn og kjørt gjennom statistikkprogrammet PQMethod (Schmolck, 2012) for å regne ut alle korrelasjoner mellom sorteringene og hvor mange faktorsyn finnes i Q-sorteringsmønstre. Den perfekte positive korrelasjonen på +1.00 indikerer høyt enighetsnivå mellom informantene, mens korrelasjonen på -1.00 sier om absolutt uenighet. Signifikansnivået regnes etter formelen: $1/\sqrt{\text{antall utsagn}} \times 2,58$

I min studie er antall utsagn på 36. Derfor er signifikansnivået: $1/\sqrt{36} \times 2,58 = 0,43$. Det betyr at alle som skåret mer enn $\pm 0,43$, ble ansett som signifikante.

Brown (1993) mener at det er sjeldent at det er selve korrelasjonsmatrisen som er av størst interesse. Vanligvis er oppmerksomhet rettet mot faktorer som korrelasjonen fører til. Hver faktor avspeiler et synspunkt som er likt for flere informanter. Rotasjonen brukes for å understreke forbindelsen mellom synspunktene. Forskeren kan bruke rotasjonsprosedyren ved å ta i betraktning egne hensyn, «by-hand» teknikk. Stephenson mente at rotasjonen i Q-metodologi kan være ledet av abduksjonsprinsipper (ibid.). «It is at this point that the researcher utilizes factor analysis, not as a passive finger of Nature's truths, but as a probe

⁴ Det forhold at to ord blandes sammen fordi de betydningsmessig står hverandre nær. (Store norske leksikon)

into Nature's possibilities» (ibid.:108). Varimax prosedyre innebærer når statistikkprogrammet roterer faktorer automatisk ved å plassere dem under hensyn til statistiske kriterier. I min studie ble det brukt varimax-rotasjonen.

Eigen-verdi er kvadraterte ladninger av alle Q-sorteringer på en faktor. Den indikerer styrken på faktorsyn, dvs. hvor stor plass tar synet i kommunikasjonsuniverset. I denne studien ble det eigen-verdi og forklart varians fordelt på følgende måten (se tabell 2):

Tabell 2. Eigen-verdiene til de åtte uroterte faktorene

Faktor	1	2	3	4	5	6	7	8
Eigen-verdi	10.09	2.54	2.26	1.88	1,66	1,38	1,12	0,99

Slik ser vi at faktor 1 er sterkest og tar den største plassen i kommunikasjonsuniverset.

3.3.6. Fortolkning

Kvaliteten på fortolkning, i den forstand hvor grundig en setter seg inn i faktorbildet, avgjør hvor innholdsrik og skarpsindig forskerens antakelser vil være. Stephenson legger stor vekt på den holistiske naturen til prosedyren. «It re-establishes the gestalt nature of the data and shouts loudly that the whole viewpoint is our primary concern» (Watts & Stenner, 2012, s. 149). PGMETHOD gir veldig mye informasjon slik at det er enkelt å slippe helheten ut av synet. Det er relasjoner mellom utsagnene innad en faktor som skal være av største interesse, mener Watts og Stenner (2012). Derfor er det viktig å ta i betraktning at ikke et og et utsagn får danne mening alene. Å fokusere på å sammenligne faktorene mellom seg må ikke være noe som hele fortolkningen består av heller.

Hele bildet av en faktor ser en i en gjennomsnittlig matrise som dannes på grunnlag av PQMETHODS data (se vedlegg B). I mitt prosjekt har jeg benyttet meg av «crib sheet»-system som Watts og Stenner står bak for og hevder at dette systemet gir sikkerhet at det ikke vil bli sløffet eller oversett noe. «Crib sheet draft 1» går ut på å rette oppmerksomheten først mot de utsagnene som er rangert høyest og lavest i den gjennomsnittlige matrisen til en faktor, så mot de utsagnene som er rangert høyere og lavere på den ene faktoren sammenlignet med den andre. Jeg spurte meg selv: «Hvorfor ligger utsagnet der det ligger?», «Hva betyr dette?», «Hva prøver det å si meg?», «Hva sier de to utsagnene som ligger nær hverandre?» Jeg genererte foreløpige hypoteser – det er her ligger abduksjons prinsipp – og så om andre utsagn i faktorens mønster, eller deltakernes kommentar, eller en annen demografisk informasjon kan bekrefte eller avkrefte det. «Crib sheet draft 2» går ut på å gå gjennom alle

andre utsagn som er ladet høyt eller potensielt har betydning, og finne ut om de kan legge til noe nytt, bekrefte eller eventuelt avkrefte foreløpige antagelser.

En særlig oppmerksomhet må være rettet mot nøytrale utsagn. Hva sier deres nøytralitet ut fra gestalt sitt «figur og bakgrunn» perspektiv? Under fortolkningsprosessen ga jeg alle faktorer et navn som avspeiler det essensielle ved hver faktor og skiller dem fra hverandre.

3.3.7. Post-intervju

Post-intervju gir informanter mulighet til å forklare og utdype bakgrunn for hvorfor de sorterte på den måten. Intervjuet kan gi flere viktige utdypninger for å beskrive faktorsyn, samt bekrefte eller avkrefte forskerens antakelser.

Jeg hadde gjennomført 4 intervju med en deltaker fra hver faktor. Disse intervjuene ble gjort etter at jeg foreløpig gikk gjennom faktortolkning selv. Jeg valgte å intervju deltakeren som skåret nest høyest i faktor 1 fordi den som skåret høyest, var jeg selv. Det gjorde jeg for å skaffe en mer uavhengig mening. Faktor 1 sitt syn ble bekreftet fullt ut av deltakeren. Hun delte sine meninger om resultatet på en veldig utfyllende måte og demonstrerte mye åpenhet og fleksibilitet i tankegangen. I faktor 3 hjalp post-intervjuet med den som skåret mest signifikant, å forklare forskjellige betydninger som ordet *likestilling* kunne ha. Der hvor konteksten ikke tydet på det at det var likestilling mellom menn og kvinner, forsto informanten at det mentes likestilling mellom nordmenn og innvandrere. Faktor 4 sin representant hjalp til med å forstå faktorens betydning mer presis slik at stikkordet *tilhørighet* fikk flere forståelsesnyanser, blant annet den religiøse.

3.4. Kvalitet

I stor grad kommer kvaliteten på forskningen an på hvor bra den ferdige Q-sorteringen avspeiler informanten sin subjektivitet. «Subjectivity is some kind of entity; a mind-stuff that might be thrown over the world-stuff provided by the set of items» (Watts & Stenner, 2012, s. 32). Q-metodologiske forskere omtaler flere faktorer som studien kan bli preget av.

Stephenson mener at den sosiale kontrollen og konvergens som vises i en naturlig prosess av det å bli lik hverandre hvis mennesker lever under samme vilkår, ledsager forskere i forsøket på å forstå hva det er som ligger implisitt i menneskets atferd.

Jeg har opplevd noen ganger at jeg selv og andre informanter i de prosjektene som jeg har deltatt i enten som forsker eller informant, hadde behov for mer nøyaktig oppklaring av instruksjonen. Derfor fungerte det bedre når dette «mest lik/ulik meg» også kunne forstås som

«mest/minst enig». Men McKeown og Thomas (1988) ser her begrensninger fordi i et sånt tilfelle må informanten i hvert fall være litt enig. Dessuten gir ikke sånne instruksjoner mulighet til å forkaste et utsagn i det hele tatt (s. 35).

Informanten selv kan eventuelt legge til en del nødvendig informasjon etter å ha utført Q-sorteringen. Thorsen og Allgood (2010) foreslår at forskeren ber informantene å beskrive sin opplevelse i Q-sorteringsprosessen kort i etterkant. «Dette kan bidra til tolkningen av resultatene senere» (s. 20).

Q-metode benytter seg av færre informanter enn kvantitative forskningsmetoder. Å utvide funnene fra en Q-studie til å gjelde en større populasjon enn selve utvalget, er derfor ikke mulig på samme måte som i kvantitative studier. I Q-metode skal ikke generalisering være hensikten. Metoden gjør at en ikke er i stand til å generalisere (Brown, 1993) og heller ikke er et ønske. Ved bruk av Q-metode finner en ikke ut hvor mange i befolkningen som mener noe, heller hvilke syn som eksisterer rundt en tematikk, men ikke antall som har de ulike nødvendigvis. Med dette etableres et syn og en oppnår en annen form for generalisering; etablerte konsepter eller kategorier (Watts & Stenner, 2012).

3.4.1. Validitet

Validitet i forskning dreier seg om hvorvidt resultatene har gyldighet både for det aktuelle utvalget og fenomenet, og om det måles det som egentlig skal bli målt (Watts & Stenner, 2012). Stephenson opptatt av om det var systematisk og helhetlig utvalg av relevante utsagn som representerte hele kommunikasjonsuniverset om temaet (Kvalsund, 1998). Jeg brukte forskjellige kilder slik at temaet skulle bli representert av forskjellige synsvinkler, men grunnet det at informantene sorterte to ganger og sorteringen tar tid, antall utsagn ble begrenset av 36. Med flere utsagn kunne temaet bli avspeilet bredere og mer nyansert. I tillegg fikk jeg kommentar fra flere av informantene at utsagnene som besto av flere påstander, var vanskelig å forstå. Slik sett ble tilgang til ekte opplevelser forhindret av objektive årsaker. I min studie valgte jeg ikke et spesielt utvalg informanter bestemt av alder eller livssituasjon, men et tilfeldig utvalg der kvinner har ulik alder og opprinnelse. Med et lavt antall informanter, kan det tenkes at resultatene ville blitt helt annerledes med et annet utvalg, men samtidig har jeg nådd en bred gruppe mennesker ved å ha stor variasjon av informanter. Hvorvidt resultatene kan etterprøves av andre forskere, vil også være vanskelig å si med tanke på de nevnte faktorene som at det var få informanter og stor spredning i alder og situasjon. I tillegg er ikke mennesker statiske og vil alltid forandre seg. Fenomenet jeg forsket

på er dynamisk og forskes dette på igjen om noen år, kan meningene ha endret seg mye. Kvalsund (1998) skriver at det er en tendens til at inkongruente personer beskriver seg selv mer idealistisk. I studien min har jeg fått en kommentar at en av informantene ville vise seg litt bedre når det var vanskelig å ta avgjørelse. Dette sier noe om validitet og.

3.4.2. Reliabilitet

Reliabiliteten ved en Q-metodologisk studie, som egentlig dreier seg om pålitelighet, har en veldig snever anvendelse i Q-metodologi. Faktorer skal speile livskvalitet til mange respondenter på en adekvat måte eller hvordan livskvaliteten forandrer seg på et annet tidspunkt for at resultater skulle bli pålitelige. Watts og Stenner (2012) skriver at reliabilitet og validitet diskuteres mye mindre av Q-metodologister. Forfatterne mener også at jo flere Q-sorteringer er tatt med i en faktor jo bedre pålitelighet skulle bli. Således forsterkes reliabiliteten. Faktorvurdering baseres på gjennomsnitt. Gjennomsnittet vil være mer stødig jo større antall Q-sorteringer definerer det. Generelt sett vil to Q-sorteringer bli nok, men flere sorteringer er bedre.

Ut av tidligere studier ble koeffisient for reliabilitet beregnet på 0,80 korrelasjon mellom to sorteringer ved en re-sortering. Det er en akseptabel sjanse for å oppnå samme resultat andre gang (Kvalsund, 1998). Ringdal (2013) skriver at studien er pålitelig når resultatene har en god intern konsistens. Tillagt en Q-metodens studie dreier det seg om at resultatene gir en helhetlig mening og forståelige generelt.

Det som gjelder pålitelighet ved innsamling av materialet, gjennomførte jeg tre pilotsorteringer først som viste at det var altfor mange utsagn som jeg var *enig i* slik at sorteringene ble urimelig skjeve. Etter å ha balansert innholdet i utsagnene flere ganger fikk jeg bedre spredning.

Post-intervju med deltakerne styrker studiens reliabilitet og her bekreftet og presiserte mine faktortolkninger.

3.5. Etikk

Jeg har søkt for godkjenning av min forskningsprosjekt hos Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Siden jeg forsket på folk fra forskjellige land, og det ikke er minst tre stykker fra ett land, omtaler jeg ikke landene som informantene kommer fra, men jeg

definerer regionen, dvs. vest, øst-vest, arabiske land, osv. Navnene på deltakerne har blitt byttet ut med blomsternavn for å anonymisere de ytterligere.

Informantene har fått skriftlig informasjon om studien i forkant, og de har skrevet under samtykkeerklæring som informerer om konfidensialiteten og at de når som helst kan trekke seg uten å begrunne dette nærmere (Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi).

4. Faktorpresentasjon

I dette kapitlet vil jeg beskrive og fortolke faktorene som ble resultatet av analysen ved bruk av PQMethod (versjon 2.35). De reelle og de ideelle Q-sorteringene ble kjørt sammen i programmet slik at hver av faktorene presenterer et syn som er forankret i både reelle oppfatninger av og ønskelige antakelser om deltakernes liv i Norge. Først vil jeg presentere hver faktor separat. Dette vil jeg gjøre ved hjelp av faktorenes gjennomsnittlige matriser (se vedlegg B), og jeg vil begynne med de utsagnene som ble plassert ytterst i matrisen (+5, +4, -4, -5), og så utfylle dem med de som ble plassert på +3 og -3 der hvor det bidrar til å forstå eller utdype noe essensielt ved faktorsynet. Så vil jeg se på 0-utsagn i hver faktor med den hensikt å finne hvilke blindsoner faktorsynene har, eller hva som blir stående i bakgrunn hos faktorsynet. Gestaltteorien skiller mellom figur og bakgrunn. Når det ene er i figur, kommer noe annet i bakgrunn, sier Clarkson (2013, s. 6). Hun sier videre at det som er i bakgrunn kan symbolisere behov som allerede er tilfredsstilt og som ikke står sentralt i fokus lenger, eller det kan være det Dahl (2013) uttrykker som sine «ta-for-gitte» ting, som er omtalt i teorikapitlet, og som har blitt lært gjennom oppvekstperioden og som nå ligger dypt i underbevisstheten. Det kan også være noe som ikke har tiltrukket ens oppmerksomhet i det hele tatt. På slutten av kapitlet vil jeg se nærmere på likheter og forskjeller generelt, og se nærmere på diskriminerende utsagn som kan utvide faktorenes forståelse ved å finne noe karakteristisk for en enkelt faktor som skiller den fra de andre faktorsyn.

Her i studien har 14 utenlandske kvinner deltatt. Ut av faktoranalysen følger det at alt i alt lader 13 personer på fire ulike faktorer (se tabell 3 i vedlegg A). Tabellen er delt i to. Øverst står de reelle sorteringene, mens nederst står de ideelle. Markeringen X viser hvilke personer som ladet høyere enn andre i hver faktor, dvs. statistisk signifikante. Ladningene som er merket med fet skrift fremhever personer med de høyeste ladningene. Det betyr at personens posisjon er mest tydelig innen et faktorsyn og at hun er en mest typisk representant av synet. Fem personer sorterte slik at deres reelle og ideelle sorteringer viser ulike faktorsyn. Sju personer sorterte slik at både deres reelle og ideelle sorteringer ble samme faktor. Faktor 1 er representert av seks personer og tolv Q-sorteringer. Faktor 2 er representert av tre personer og fire sorteringer. Faktor 3 er representert av tre personer og også fire sorteringer, og faktor 4 er representert av fire personer og fem sorteringer. To sorteringer – begge hører til en person – er mikset og lader dermed ikke høyt på et faktorsyn, men ganske høyt på flere faktorsyn. Kvalsund (1998) mener at ved å utelukke miksedede sorteringer styrkes reliabiliteten, og

faktorer blir tydeligere. Det er ikke gjort i denne studien og dermed er korrelasjonen noe høyere enn hvis disse var utelatt.

Etter å ha fått alle Q-sorteringene og kommentarer om prosessen fra informantene, la jeg merke til en repeterende kommentar om at det var vanskelig å forstå og plassere de utsagnene som besto av flere sammenhengende påstander, dvs. lange utsagn som inneholdt mye informasjon. Derfor under fortolkningen vil jeg være bevisst på at sorteringen av slike utsagn kan være lite informativt.

Korrelasjon (se tabell 4) forteller om hvor mye de ulike faktorer har til felles. En mer tydelig grense går mellom faktor 2 og faktor 4 (0,1986), mens mellom faktor 3 og faktor 4 er det høyest korrelasjon (0,4754), dvs. mer likheter. Nest høyest, men veldig nær til de sistnevnte, er korrelasjonen mellom faktorer 1 og 3 (0,4695), så mellom 1 og 4 (0,4229), mellom 1 og 2 (0,3906) og til slutt mellom 2 og 3 (0,2181). Alt i alt er det klart at de andre faktorsynene har en del likhetstrekk med faktor 1, mens faktor 2 er mer unik, dvs. bortsett fra faktor 1 ligner den minst på de andre. Faktoren er unik demografisk sett også fordi den eneste informanten som kommer fra et arabisk land, havnet i faktor 2 og det er den som skåret høyst. Alle andre informanter i prosjektet er fra vest og øst Europa.

Tabell 4. Korrelasjon mellom faktorene

	1	2	3	4
1	1.0000	0.3906	0.4695	0.4229
2	0.3906	1.0000	0.2181	0.1986
3	0.4695	0.2181	1.0000	0.4754
4	0.4229	0.1986	0.4754	1.0000

4.1. Faktor 1. Læring og forandring gjennom å være åpen og fleksibel

Faktor 1 forklarer 30 % av variansen. Den har størst vekt i studien. Faktoren er representert av seks personer og tolv sorteringer. Fem sorteringer er reelle, og sju sorteringer er ideelle her.

Fire personer havnet her med begge sine Q-sorteringer.

Tabell 5. Gjennomsnittsmatrisen til faktor 1

+5	28. Den personlige identiteten har en dynamisk natur, så jeg er åpen til å lære og forandre meg.
+4	5. Mange av oss er vel integrerte mennesker som har jobb, som kjenner til norske tradisjoner, historien og kulturen, men vi har ikke glemt våre egne røtter, kultur og tradisjoner, og vi forener godt begge deler. 32. Mitt første inntrykk av nordmenn var at de alltid smilte. Du møter dem med blikket, og de smiler til deg.
-4	16. Jeg strever med å tilpasse meg til det norske fellesskapet og opprettholde harmoni med det. 9. Her er det en tydelig konflikt mellom menn og kvinner. Jeg hater å høre menn som snakker om "kjerringene". Dette er ikke et så likestilt samfunn som jeg skulle ønske det var.
-5	29. Jeg har aldri opplevd meg så utrygg og usikker i mitt hjemland sammenlignet med det som jeg har opplevd her, i det velstående Norge.

Utsagn 28 (+5, se tabell 5), tyder på en klar posisjon som innebærer forandring. Forandringen i personenes identitet skjer gjennom læring. For at læringen skal kunne skje, stiller faktorens informanter seg åpne for det nye som de uunngåelig møter med å flytte til et annet land. Dynamisk natur av menneskets identitet betyr stadig bevegelse, i motsetning til stabilitet og uforanderlighet. Forståelsen av forandring gjennom læring med en fleksibel livsholdning vises gjennom utsagn 5 (+4). En har ikke glemt sine egne røtter, kultur og tradisjon og forener dette godt med kjennskap til norsk historie og vaner. En fleksibel kombinasjon av begge deler symboliserer god integrasjon i det norske samfunnet. Siden den høyeste ladningen i faktoren ligger i den ideelle delen, vil jeg anta at den ovenfor beskrevne veien til å bli en vel integrert person ses som ønskelig. Det er en god balanse mellom reelle og ideelle sorteringer i faktoren, så det er flere som opplever at det er samsvar mellom de reelle opplevelsene og de ideelle forestillinger. Læring gjennom å være åpen og en god forening av egne kulturelle forutsetninger med den her i Norge anskaffete kjennskap til lokale skikker, gir et godt grunnlag til å bli en vel integrert person. Det er den norske skikken å smile til hverandre når mennesker møtes, blant annet når nordmenn møter en fremmed (utsagn 32), er et eksempel på det som kommer i figur når en blir åpen til å lære. Denne opplevelsen ser ut til å bidra til åpenhet og læring og gjør begge parter mottakelige for hverandre. Utsagn 29 (-5) utfyller utsagn 32 og forteller om trygghetsfølelsen som hjelper til å utløse ekte aktualiserende prosesser og bidrar til både gjensidig avhengighet i relasjoner og en bedre relasjonell læring. At faktorens representanter ikke strever med å tilpasse seg til det norske fellesskapet (16, -4), gjør det mulig å bekrefte trygghetsfølelsen og følelsen av å bli akseptert på både et reelt og ideelt plan. Faktoren er representert av et nesten likt antall ideelle og reelle sorteringer, og fire av seks personer havnet i denne faktoren med både reelle og ideelle sorteringer. Dette tilsier at faktorsynet også oppleves som mulig i virkeligheten og anses som ganske dynamisk for å følge med slik at en kan konstruere seg ulike virkeligheter som blir best mulig og kongruent for en selv. Utsagnene som ble plassert på +3, bekrefter og utvider denne forståelsen av faktoren. Utsagn 2(+3) lyder som følger: *Synspunktene mine endret seg etter at jeg hadde flyttet hit, men kjernen forblir. Den kan ikke fjernes.* Forandring og samtidig fokus på å bevare det essensielle inni seg er underforstått i utsagnet. Utsagn 22 (*Nordmenn er nysgjerrige og åpne for nye relasjoner, opplever jeg.*) har sammenheng med utsagn 32 (+4) om at nordmenn ofte smiler. Etter å ha fått nordmenns smil i figur fortolkes det som åpenhet fra nordmenn sin side og vilje til nye relasjoner.

4.1.1. 0-utsagn

14. Jeg har ikke noen sterk følelse av å være et medlem av det norske fellesskapet.

19. Til å begynne med fremsto livet i Norge i utgangspunktet som forholdsvis kjedelig. Etter hvert som jeg vendte meg mot den norske hverdagen og lærte meg å sette pris på det roligere tempoet, begynte imidlertid det hektiske hverdagslivet i hjemlandet mitt å oppleves som slitsomt.

24. Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner⁵ (Lavere enn i andre faktorene).

31. Blant verdiene i det norske samfunnet er respekt til den andre, men det posisjoneres veldig slik at det noen ganger virker litt overdrevent i virkeligheten.

33. Jeg er oftest opptatt med mitt eget, så jeg pleier ikke å stille meg kritisk til omgivelsene.

4. Jeg føler ikke at jeg har et sterkt etnisk eller kulturelt bilde av meg.

0-utsagn forteller om noe som faller utenfor informantens oppmerksomhet, som ikke står på agendaen og som ikke likner på faktorens representanter sin aktuelle tankemåte. Utsagn 14 og 4 signaliserer at informantene ikke ser på seg selv som på bærere av en bestemt og uforanderlig identitet, verken den som viser tilhørighet til hjemlandet eller den som viser tilhørighet her i Norge. Dette fører til antakelser om at, for det første, informantene ser på seg som på verdens borgere uten en fast tilknytning til enten et bestemt bosted eller et sett med uforanderlige synspunkter og dernest at de forstår identitetsdimensjonen som noe som stadig er i bevegelse, forandring og utvikling. Utsagn 33 bekrefter den antakelsen og forstås som at en ikke posisjoneres seg som det motsatte til omgivelsene. Denne forskjellen mellom ytre og indre faller utenfor faktorens oppmerksomhet. Eller det kan bety at en ikke er så opptatt med sitt eget heller, og dermed stiller seg åpen i utgangspunktet.

Utsagn 22, som er diskriminerende (se vedlegg C) i faktor 1, underbygger den positive åpenheten som farger faktoren. Åpenhet fra begge parter, nordmenn og utenlandske kvinner, bidrar til at det trigges indre krefter og at personen interagerer med omverdenen på en mer autentisk og harmonisk måte. Med andre ord bidrar åpenhet til mer åpenhet. Åpenhet hjelper til med å føle seg forstått, satt pris på og akseptert. Det ligner på avslutningsprinsippet (principle of closure) i gestaltterapien, noe som, ifølge Allgood og Kvalsund (2003, s. 54), gir mer krefter og bidrar til å aktualisere seg.

4.1.2. Helhetsbilde av faktor 1 oppsummert

Oppsummert viser faktor 1 et syn som viser oppmerksomhet mot en dynamisk natur av menneskets identitet som symboliserer stadig bevegelse, forandring og læring. En fleksibel livsholdning og åpenhet til det nye bidrar til at forandringen og læringen skjer. En har ikke

⁵ Jeg vil utheve de av 0-utsagnene som er diskriminerende i tillegg. Det samme videre i teksten.

glemt egne røtter, kultur og tradisjoner og forener dette godt med kjennskap til norsk historie og vaner. En fleksibel kombinasjon av begge deler betyr en god integrasjon i det norske samfunnet. Denne måten å bli en vel integrert person ses på både som reelt og ønskelig av flere av informantene. Det er læring gjennom å være åpen sammen med en god forening av egne kulturelle forutsetninger og den kjennskapen en her i Norge har anskaffet seg av lokale skikker som utgjør et godt grunnlag til å etablere seg godt i Norge. Trygghetsfølelsen og følelsen av å være akseptert hjelper til å utløse ekte aktualiserende prosesser og bidrar til både en bedre læring og balanse i form av gjensidig avhengighet i de nye relasjonene. Jeg definerer faktoren som en faktor hvor forandringen og læringen skjer gjennom å være åpen og fleksibel.

4.2. Faktor 2. Forandring og læring innenfra

Faktor 2 er representert av fire sorteringer som tre personer har utført. Som vi ser av korrelasjonstabellen, er faktor 2 mer unik enn de andre. Som sagt er faktoren unik demografisk sett også fordi den eneste informanten som kommer fra et arabisk land, havnet her med begge sorteringene og ladet høyest i faktoren, noe som forteller om personens kongruens i forbindelse med oppfatning av sine identitetsprosesser i Norge. Tre sorteringer har faktorsynet som sin reelle opplevelse. Faktor 2 forklarer 9 % av variansen.

Tabell 6. Gjennomsnittsmatrisen til faktor 2

+5	5. Mange av oss er vel integrerte mennesker som har jobb, som kjenner til norske tradisjoner, historien og kulturen, men vi har ikke glemt våre egne røtter, kultur og tradisjoner, og vi forener godt begge deler.
+4	2. Synspunktene mine endret seg etter at jeg hadde flyttet hit, men kjernen forblir. Den kan ikke fjernes. 28. Den personlige identiteten har en dynamisk natur, så jeg er åpen til å lære og forandre meg.
-4	4. Jeg føler ikke at jeg har et sterkt etnisk eller kulturelt bilde av meg. 32. Mitt første inntrykk av nordmenn var at de alltid smilte. Du møter dem med blikket, og de smiler til deg.
-5	26. Jeg føler meg mindre ensom når jeg vet at jeg har mulighet til å møte og snakke litt med en fra hjemlandet mitt.

Utsagn 5 (se tabell 6) symboliserer et ståsted i livet når personen har integrert seg, har en helstøpt oppfattelse av livet sitt slik at det fremstår som en helhet. En god forening av verdier fra hjemlandet og den nyanskaffede kjennskapen får faktorens informanter til å føle seg til stede. Utsagn 2 som er plassert på +4, understreker betydningen av den indre kjernen. Kjernen her kan forstås som et indre senter som har forankring i dyptliggende verdier. Verdiene skaffer en og integrerer dem inne i seg selv gjennom hele oppvekstperioden ved å suge inn og gjøre til selvfølgelige implisitte og eksplisitte regler og skikker fra konteksten en befinner seg i. Utsagn 28 går som en rød tråd gjennom alle faktorene og plasseres høyt i alle fire. Her, i faktor 2, har den forandringen som utsagnet innebærer, en annen nyanse. Sammen med utsagn

2 tyder 28 på gjensidig avhengighet: En er åpen til å få det nye inn i seg selv, men vil bevare egen uavhengighet som følger ut fra tilliten til seg selv, til sitt indre senter. Utsagn 1 som er plassert på +3 (*Når jeg tar en avgjørelse som gjelder meg, vurderer jeg også først hva som er best for andre*), er veldig typisk for å beskrive kollektivistisk tankegang (Iyengar, 2010).

Derav følger det at faktorens medlemmer ivaretar andres interesser og er opptatt av å bevare gode relasjoner med andre. Det er også noe som beskriver gjensidighetsdimensjonen. Det kollektivistiske kommer også til syne i formuleringen av utsagn 5 gjennom pronomenet *vi*. Utsagn 18 som er plassert på +3 (*Jeg har aldri hatt et behov for å tilpasse meg til det norske samfunnet. Jeg lever som jeg liker og lar andre gjøre det. Jeg omgås andre på grunn av interesser, men ikke på grunn av nasjonalitet.*), underbygger de oven beskrevne antakelsene om både gjensidighetskvaliteten i relasjoner med andre og den indre kjernen inne i seg selv. Disse utsagnene til sammen tyder på en kongruent oppfatning av seg selv og omverdenen rundt.

Kombinasjonen av utsagnene som er plassert ytterst på minus, er forent sammen med et tema om kulturell tilhørighet. Faktorens informanter har egentlig ikke behov for å omgås andre mennesker fra sitt opprinnelige land (26, -5), mens utsagn 4 (-4) tillater å anta at de har forestillinger om seg selv som mennesker som hører til en viss kultur. Disse to utsagnene, selv om de er motsigende, kan være med å bekrefte bildet om fullendthet og modenhet med støtte på den indre kjernen som fremkom fra analysen av de positive utsagnene. Utsagn 32 (-4) kan her uttrykke at det ikke var det hilsende smilet som kom i fokus ved første møte med nordmenn, men noe annet. Utsagn 14 som er plassert på -3 (*14. Jeg har ikke noen sterk følelse av å være et medlem av det norske fellesskapet*), sammen med utsagn 4 (begge ligger i betydelige minus posisjoner) symboliserer bevissthet om seg selv som en kvinne som vet hvor hun befinner seg og hvor hun kommer fra, men som samtidig er uavhengig av andres reaksjoner på måten hun tenker og handler på. Dette tyder også utsagn 36 på (*Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.* -3). Denne balansen kommer til syne også i utsagn 16 (*Jeg strever med å tilpasse meg til det norske fellesskapet og opprettholde harmoni med det.* -3).

4.2.1. 0-utsagn

9. Her er det en tydelig konflikt mellom menn og kvinner. Jeg hater å høre menn som snakker om "kjerringene". Dette er ikke et så likestilt samfunn som jeg skulle ønske det var (Lavere enn i andre faktorene).

11. Det pleier å bli bra til slutt uansett slik at jeg har tilpasset meg der det trengs, og begge sider drar nytte av det.

20. Jo lengre jeg bor i Norge, jo mer fornorsket blir jeg. Jeg har det ikke lengre komfortabelt i hjemlandet mitt, heller ukomfortabelt. Der jeg ikke så minuser før, ser jeg nå veldig mange av dem.

21. Norske kvinner har en tusenårig tradisjon i å være selvstendig. Kvinnfolka i Sagalitteraturen tok på seg bukser, satte seg på hesten og dro avgårde og hugg hodet av svikeren. Det er rett og slett en eldgammel kjønnsstradisjon i dette landet. Sånn er det fortsatt.

30. Jeg sørger for å skaffe meg kjennskap til det som ligger til grunn for forskjellene fra hjemlandet mitt, - hvor skriver tradisjonene og rutinene seg fra.

31. Blant verdiene i det norske samfunnet er respekt til den andre, men det posisjoneres veldig slik at det noen ganger virker litt overdrevent i virkeligheten.

Flere av 0-utsagnene i faktor 2 tyder på at det kan være at informantene har opplevd utsagnene som tvetydige. Disse utsagnene sammenligner eller setter sammen noen observasjoner på en kritisk måte. Det gjelder utsagn 9, 20 og 31. Å oppleve tvetydighet er ikke karakteristisk for en person som er nærmere kongruent og heller leter etter harmoni og overensstemmelse inne i seg selv enn uoverensstemmelser i omverdenen. Denne indre balansen er antakelig tatt for gitt siden disse tvetydige utsagnene ligger i 0-sonen, dvs. i bakgrunn. Faktorens informanter bryr ikke seg om likestillingsproblemer, eller at likestilling ikke er en tematikk de har så stort fokus på, eller kanskje de opplever at det er ulikt fra kvinne til kvinne, og dermed ikke tar en tydelig stilling til det (9 og 21). Utsagn 11 uttrykker en livsholdning når en følger den minste motstandsvei, og her ser en at det å være passiv befinner seg i faktorens bakgrunn.

Det at faktor 2 er mest innover vendt, opptatt med sitt og faktorens representanter leter etter svar inne i seg selv, fremhever diskriminerende utsagn 22 som ligger lavest her, i faktor 2, enn i de andre. Diskriminerende utsagn 17 og 6, som ligger høyere her enn i de andre faktorene, antyder at omverdenen virker mer forstyrrende for faktor 2. Kvinnene er litt redde for å vise sitt ekte *jeg* for ikke å bli sett på som annerledes. De handler noen ganger som det forventes, «føler seg presset til likestilling» mer enn kvinnene i de andre faktorene. Med andre ord, ligger *locus of control* ute i omgivelsene og det er vanskelig å balansere mellom bestrebelsen for indre harmoni og uttrykke seg kongruent for omverdenen.

4.2.2. Helhetsbilde av faktor 2 oppsummert

Faktor 2 viser et syn som er forankret i en dyp indre tro på seg selv, støtte fra sitt indre senter, tillit til sin intuisjon, god balanse og harmoni mellom oppfatningen av omverdenen og seg selv, bevissthet på sin plass i verden og et klart bilde av seg selv. Faktorens representanter har en helstøpt oppfattelse av livet sitt slik det fremstår i sin helhet. En god forening av verdier fra hjemlandet og den nyanskaffede kjennskapen får faktorens informanter til å føle seg til stede. Samtidig ivaretar faktorens representanter interessene til andre mennesker som de befinner seg i relasjon med. Faktorsynet er opptatt av å bevare gode relasjoner med andre. Kvinnene

har likestillingsproblemene utenfor deres oppmerksomhetsområde eller i alle fall ikke tatt tydelig stilling til som enig eller uenig i. Jeg definerer faktoren som en faktor hvor forandringen og læringen foregår innenfra, dvs. med mye støtte fra tidligere erfaring, egne verdier, sin indre kjerne og intuisjon.

4.3. Faktor 3. Forandring og læring utenfra

Faktor 3 forklarer 9 % av variansen. Fire Q-sorteringer lader på faktoren. Det er sorteringene til tre personer. Tre sorteringer ligger i det reelle området, en sortering er ideell. Den ene ideelle sorteringen er mest signifikant i faktoren. Den personen er her i faktor 3 med sin reelle sortering også. Det sier noe om personens indre balanse og kongruens i tilknytning til studiens tema.

Tabell 7. Gjennomsnittsmatrisen til faktor 3

+5	14. Jeg har ikke noen sterk følelse av å være et medlem av det norske fellesskapet.
+4	24. Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner. 28. Den personlige identiteten har en dynamisk natur, så jeg er åpen til å lære og forandre meg.
-4	6. Jeg ønsker å bevare min mentalitet, men jeg ser at det ikke er lurt. Du blir da oppfattet som annerledes, nordmenn synes synd på deg, og du skiller deg ut fra fellesskapet. 9. Her er det en tydelig konflikt mellom menn og kvinner. Jeg hater å høre menn som snakker om "kjerringene". Dette er ikke et så likestilt samfunn som jeg skulle ønske det var.
-5	36. Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.

To utsagn(14, +5 og 36, -5, se tabell 7) tyder klart på uavhengighetskvalitet i relasjoner mellom faktorens representanter og andre. De føler seg uavhengige av andres handlinger og reaksjoner (36, -5), slik at de ikke blir påvirket av andres verdiløsninger og/eller en eller annen type maktutøvelse. Samtidig føler de ikke at de hører til det nye fellesskapet hvor de befinner seg nå. Uttrykket «det norske fellesskapet» har en abstrakt betydning her, at det mentale norske fellesskapet har et sett med alminnelige norske kulturelle verdier og tankemønstre. Utsagn 24 og 28 sammen sier om at først og fremst er faktorens representanter åpne for å lære og de lærer fra det som de observerer rundt seg. Et eksempel på et læringsprodukt står i utsagn 24 som sier at nordmenn er mer fokusert på det positive og at det er lurt å ta denne livsholdningen med seg. Faktoren viser også bevissthet på likestillingsproblemet og uttrykker uenighet ved å plassere utsagn 9 på -4. Faktorens synspunkt innebærer at den ikke opplever konflikt mellom menn og kvinner, og at det norske samfunnet er hovedsakelig likestilt. Samtidig finns det en del andre likestillings problemer som faktorens informanter opplever, men som ikke er formulert i utsagnene. Dette bekrefter

utsagn 15 (*Jeg ser at det er mangel på likestilling både innenfor arbeidslivet og ellers i samfunnet.* +3). Post-intervjuet har forklart denne motsigelsen. Det viste seg at begrepet *likestilling* ble forstått som forholdet mellom utlendinger og nordmenn. Derved viser faktorsynet bevissthet på ubalanse i slike forhold. Å bli oppfattet som annerledes er ikke noe som står i veien for å handle og tenke på egen måte (6, -4). Dermed viser faktorens informanter sin uavhengighetsposisjon igjen. Utsagn 16 og 25 (*16. Jeg strever med å tilpasse meg til det norske fellesskapet og opprettholde harmoni med det.* 25. *Det er synd at nordmenn ikke er mer nysgjerrige og åpne for nye relasjoner.* -3), tyder på bevissthet på omgivelsene og en klar posisjon om at en ikke har vanskeligheter med å tilpasse seg her. At noe forandres i omverdenen gjør at det blir bedre forståelse og relasjonskvalitet mellom faktorens representanter og nordmenn. Deres første inntrykk av nordmenn at de alltid smilte (32, +3), er i overensstemmelse med nr. 24. Begge to uttrykker at læring og påvirkning kommer utenfra og foregår på det følelsesmessige (inntrykk) og det tankemessige (jeg har lært) nivået.

4.3.1. 0-utsagn

4. Jeg føler ikke at jeg har et sterkt etnisk eller kulturelt bilde av meg.

11. Det pleier å bli bra til slutt uansett slik at jeg har tilpasset meg der det trengs, og begge sider drar nytte av det.

17. Jeg opplever at jeg blir «presset til likestilling» fordi den verdien tar en dominerende plass i det norske samfunnet.

19. Til å begynne med fremsto livet i Norge i utgangspunktet som forholdsvis kjedelig. Etter hvert som jeg vendte meg mot den norske hverdagen og lærte meg å sette pris på det roligere tempoet, begynte imidlertid det hektiske hverdagslivet i hjemlandet mitt å oppleves som slitsomt.

20. Jo lengre jeg bor i Norge, jo mer fornorsket blir jeg. Jeg har det ikke lengre komfortabelt i hjemlandet mitt, heller ukomfortabelt. Der jeg ikke så minuser for, ser jeg nå veldig mange av dem.

22. Nordmenn er nysgjerrige og åpne for nye relasjoner, opplever jeg.

Utsagn 17, som er plassert i 0-området, gir meg antagelsen om at faktorenes informanter virker at de ikke anser hva som helst som en eller annen type makt eller press mot seg.

Faktorens informanter selv virker kraftfulle slik at de ikke er utsatt for å ha maktutøvelse mot seg. Utsagn 11 som uttrykker en livsholdning av å følge den minste motstandsvei, befinner seg i faktorens bakgrunn, slik at livet i figur fremstår intensjonelt og handlingsrettet. Faktoren tar sikte på kontinuerlig forandring. Dette kommer til syne gjennom at utsagn 4, som «fryser» ens forståelse av seg selv, plasseres i 0-området. Det samme gjør utsagn 20. Å ha det kjedelig eller å ha det hektisk (utsagn 19) faller utenom faktorens oppmerksomhet også.

Tempodimensjon ser ut til å være noe som ikke gjelder her. Jeg ville heller vurdere retningsdimensjonen her som er mer relevant innen faktorens oppmerksomhetsområde, istedenfor tempoet. Når en ser en klar retning og holder kursen mot den, bryr en seg ikke i like stor grad om hastighet.

Faktor 3 skiller seg fra andre faktorer med sin mening om likestilling mellom menn og kvinner ved å plassere diskriminerende utsagn 21, som uttrykker at kvinner virker handlingskraftige i Norge, lavere enn de andre faktorene gjør. Dermed posisjonerer den sin tvil om at det stemmer. Det motsatte til sterke kvinner er skjøre og kvinnelige. Sammen med det et faktorsynet påstår at det er likestilling i Norge, dreier det seg om valg, og kvinner kan velge å være seg selv. Diskriminerende utsagn 12, som er plassert høyere i faktor 3 enn i de andre faktorene, antyder en slags avstand fra omverden og at det finns en grense på det mentale planet mellom faktorens representanter og omgivelsene. Dermed underbygger utsagnet den individualistiske siden av faktorsynet.

4.3.2. Helhetsbilde av faktor 3 oppsummert

Faktor 3 viser et syn som er oppmerksom på og opptatt av uavhengighetsfølelse. Påvirkning av andres verditilknytning eller press er ikke typisk for faktorsynet. Faktorens informanter virker kraftfulle selv slik at de ikke lar andre ha makt over seg. Livet fremstår intensjonelt og handlekraftig. Derfor er åpenhet til å lære fra det som observeres rundt seg og gjennom å handle aktivt, blant faktorens prioriteringer. Læring og oppfattelse av omverdenen utenfra skjer både på det følelsesmessige og det tankemessige nivået. De har ingen vanskeligheter med å forandre noe i seg selv. Faktorsynet uttrykker aksept til at det foregår forandringer i omverdenen. Bevissthet på likestillingsproblemet er en av faktorens egenskaper. En klar posisjon her er at det ikke er konflikt mellom menn og kvinner og at det norske samfunnet er hovedsakelig likestilt, men det finns ubalanse i forholdet mellom utlendinger og nordmenn. Likestilling forstås av faktoren at kvinnene i Norge er villige til å ta fri valg. Jeg definerer faktoren som en faktor hvor forandringen og læringen foregår utenfra.

4.4. Faktor 4. Forandring og læring gjennom kontakt i en eller annen form med sitt opprinnelsesland

Faktor 4 forklarer 13 % av variansen. Fem Q-sorteringer, som er utført av fire personer, lader signifikant på faktoren. En sortering ligger på det reelle, og fire sorteringer er ideelle. Den mest signifikante sorteringen i faktoren ligger blant de ideelle.

Tabell 8. Gjennomsnittsmatrisen til faktor 4

+5	26. Jeg føler meg mindre ensom når jeg vet at jeg har mulighet til å møte og snakke litt med en fra hjemlandet mitt.
+4	24. Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner. 28. Den personlige identiteten har en dynamisk natur, så jeg er åpen til å lære og forandre meg.
-4	9. Her er det en tydelig konflikt mellom menn og kvinner. Jeg hater å høre menn som snakker om "kjerringene". Dette er ikke et så likestilt samfunn som jeg skulle ønske det var. 14. Jeg har ikke noen sterk følelse av å være et medlem av det norske fellesskapet
-5	36. Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.

Utsagn 26 (se tabell 8) er mest meningsbærende i faktoren og tar opp ensomhetstema i forbindelse med tilhørighetsfølelsen. Således kommer hjemlengsel i fokus, noe som påvirker følelsen av trivsel og trygghet i Norge. Sett sammen med andre betydningsfulle utsagn i faktoren, vil utsagn 26 farge dem med behovet for kontakt og energiutveksling med noe eller noen fra sitt opprinnelsesland. For å bekjempe ubehag som følge av hjemlengselen, vil informantene gjerne møte og få energi fra personer fra hjemlandet sitt. Utsagn 28 (+4) viser til dynamikken i ens identitet og villighet til å lære og forandre seg som i andre faktorer. Men for å forstå den læringens særegenhet, hvordan læringen foregår i denne faktoren, må vi se på hele utsagnkonstellasjonen og hvilke usynlige tråder som forbinder meningene. Utsagn 24 antyder at i forhold til hjemlandet er det mye bra i Norge som en kan lære seg, blant annet det at positiv innstilling og optimisme kan hjelpe i vanskelige situasjoner. Utsagn 32 (*Mitt første inntrykk av nordmenn var at de alltid smilte. Du moter dem med blikket, og de smiler til deg.* +3) kan underbygge denne antakelsen. En innstilling til livet som er preget av tillit til seg selv og egne livsverdier, uavhengighet fra andres meninger og verdier, støtte på egen erfaring og egne handlingsløsninger vises gjennom utsagn 36 (-5). Utsagn (14, -4) viser en klar bevissthet på hvor en befinner seg. Negasjonen av det at en ikke har følelsen av å være et medlem av det norske fellesskapet, kan bety flere ting. Det kan være at faktorens representanter er klar over sin innsats i det norske samfunnet. Og det kan være at faktorsynet har sin formelle tilhørighet siden informantene er norske borgere og deltakere i samfunnslivet, men at de også husker hvem de er, og mulighet til å ha en reell eller mental kontakt med landsmennene er forutsetning for god integrasjon i Norge. Ved å plassere utsagn 9 på -4 uttrykker faktoren sin klare mening at det er likestilling i Norge. Utsagn 5 (*Mange av oss er vel integrerte mennesker som har jobb, som kjenner til norske tradisjoner, historien og kulturen, men vi har ikke glemt våre egne rotter, kultur og tradisjoner, og vi forener godt begge deler.*) og utsagn 10 (*Jeg pleier å stille meg kritisk til omgivelser slik at jeg kan sammenligne og velge det som er best for meg.*) er begge plassert på +3 og bygger på et sammenligningsprinsipp som tyder

på at en får mulighet til å veie og vurdere det nye mer og velge det som passer best og som er i samsvar med egne verdier. En slags motsetning og bevisst posisjonering til det norske samfunnet kommer ut av utsagn 18 (*Jeg har aldri hatt et behov for å tilpasse meg til det norske samfunnet. Jeg lever som jeg liker og lar andre gjøre det. Jeg omgås andre på grunn av interesser, men ikke på grunn av nasjonalitet.* -3) En lever som en liker, men dette utelukker ikke muligheten for å holde kontakt med personer fra hjemlandet sitt.

Trygghetsfølelsen, som faktorens representanter opplever her i Norge, kommer til syne i utsagn 29 (*Jeg har aldri opplevd meg så utrygg og usikker i mitt hjemland sammenlignet med det som jeg har opplevd her, i det velstående Norge.* -3) Jeg kan bare anta at denne følelsen hører hjemme på betingelser som det mest meningsbærende utsagnet 26 inneholder, nemlig at en føler seg trygg ved også å ha mulighet til å bevare kontakt i en eller annen form med sitt opprinnelsesland. Utsagn 13 (*Det finnes en stor tendens til å foretrekke alt som er norsk. Det som ikke er norsk, er liksom ikke godt nok, det har litt mindre verdi. Jeg har fått god kjennskap til "vi" og "de andre".* -3) viser at faktorens informanter er frie for fordommer mot alt som er norsk, og mener at nordmenn ikke har fordommer mot utlendinger på et eller annet vis heller.

4.4.1. 0-utsagn

- 3. Jeg benytter meg av den norske likestillingsverdien som en måte å vise meg som norsk.
- 6. Jeg ønsker å bevare min mentalitet, men jeg ser at det ikke er lurt. Du blir da oppfattet som annerledes, nordmenn synes synd på deg, og du skiller deg ut fra fellesskapet.
- 22. Nordmenn er nysgjerrige og åpne for nye relasjoner, opplever jeg.
- 25. Det er synd at nordmenn ikke er mer nysgjerrige og åpne for nye relasjoner.
- 27. Det norske samfunnet er veldig tilbaketrukket. Derfor er det vanskelig å integrere seg.
- 34. Vi er delvis fanget av omstendighetene, men av og til klarer jeg å bryte lenkene.

Flere av 0-utsagnene symboliserer lite fokus på det norske som noe særegent. Eller kan det være at informanter opplever at nordmenn er ulike, og at de dermed ikke så lett kan kategoriseres som enten åpne eller tilbaketrukket. Utsagn 3 uttrykker at kvinnene ikke har behov for å vise seg som norske gjennom likestilling. Jeg kan anta ut av dette at de føler seg mottatt på en veldig velvillig måte og godt ivaretatt her i Norge. Siden denne følelsen ligger i bakgrunn, kan jeg konkludere at den er selvfølgelig for kvinnene. Det at utsagn 6 ligger i en blindsoner, får meg til å reflektere rundt fordommer mot det norske, og jeg antar at faktorsynet ikke inneholder det. Ikke å ha fordommer og forutinntatttheter kan være en personlig egenskap. Men det kan også bety i sammenheng med det som jeg har dratt ut av utsagn 3 at kvinnene føler seg godt ivaretatt i Norge slik at de ikke ser noe som de vil kritisere. Utsagn 22, 25 og 27 underbygger denne antakelsen at det ikke er grunn til å være kritisk og

forkastelig. Utsagn 34 tyder på at påvirkning utenfra som noe bindende og som setter grenser, faller utenfor bevisstheten også. Slike antydninger får meg til å anta at det indre livet til faktorens informanter er innholdsrikt, tar en sentral plass og påvirker måten de handler på, føler og uttrykker sine tanker. For ikke å overtolke dette vil jeg ta mine forbehold: det er mange utsagn her som består av to deler og det trenger ikke å være blindsoner. Det kan være at kinnene finner mening i en del og ikke i den andre delen av setningen også.

4.4.2. Helhetsbilde av faktor 4 oppsummert

Faktorsynet viser at faktorens representanter har klar bevissthet på hvor de befinner seg i verden. De er klar over sin innsats for det norske samfunnet, men tilhørigheten til det norske fellesskapet føles som litt formell. Faktorsynet understreker at informantene jo er norske borgere og deltakere i samfunnslivet, men at de alltid husker hvem de er. Muligheten til å ha en reell eller mental kontakt med landsmennene er en forutsetning for deres integrasjon i Norge. Ensomhetstema i forbindelse med tilhørighetsfølelsen er det som preger dette faktorsynet. Behovet for kontakt og energiutveksling med folk fra opprinnelseslandet påvirker følelsen av trivsel og trygghet for de utenlandske kvinnene i denne faktoren. For å bekjempe ubehag, som følge av hjemlengselen, vil representantene gjerne møte en fra hjemlandet sitt og få energi fra møtet. Dynamikken i ens identitet og villighet til å lære og forandre seg spiller stor rolle i denne faktoren også. Det er mye i Norge og som en kan lære seg og tar over, blant annet det at positiv innstilling og optimisme kan hjelpe i vanskelige situasjoner. Faktorens informanter lever et innholdsrikt liv, føler tillit til seg selv og egne livsverdier. Påvirkningen fra andres meninger og verdier er godt overveid. De støtter seg heller på egen erfaring og egne handlingsløsninger eller på en tro – det oppsto et religiøst tema i post-intervjuet med faktorens representant. Den høyeste ladningen er ideell og hører til en kvinne som kommer fra et vesteuropeisk land og har bodd i Norge i 25 år. Jeg har byttet navnet hennes til Syrin her. Den signifikante reelle sorteringen til Syrin hører til faktor 1. Post-intervjuet med henne viste at kvinnen er vel etablert i Norge og trives veldig godt her. Syrin kommenterer ensomhetstemaet på følgende måte:

Jeg trives veldig godt i mitt eget selskap og liker ikke å bli så mye gjort innflytelse på av andre. De vennene jeg har i mitt opprinnelige hjemland, har disse personlighetstrekkene felles med meg. Ikke minst må jeg si at min kristne tro har vært det som jeg støtter meg til framfor å måtte kontakte mine venner fra hjemlandet. Vi alle sammen deler den samme troen. Akkurat det betyr enormt mye for meg og bidrar til en form for samhørighet med dem.

Støtte på felles tro forener kvinnen og folk fra hjemlandet hennes og dette danner et grunnlag for trykghetsfølelsen. Det at hun har tenkt over det som faktoren representerte, virket på henne slik at både hun lærte noe nytt om seg selv, og trakk frem i lyset ressursene som hun alltid hadde hatt inne i seg. Jeg definerer faktoren som den hvor åpenheten for læring tar utgangspunkt i kontakt med hjemlandet og grundige overveielser.

4.5. Likheter og forskjeller

Utsagn 28, som handler om identitetens dynamikk og beredskap til å lære og transformere seg, er en av tre konsensus utsagn. De to andre ble plassert veldig nært 0-området, mens nr. 28 går gjennom alle faktorene som en rød tråd og plasseres høyt i alle fire. Måten transformasjonen skjer, har forskjellige utgangspunkt i faktorsynene. Faktor 1 er preget av læringen som skjer gjennom å være åpen og fleksibel. Faktor 2 viser et syn som er innover vendt og derfor foregår forandringen innenfra, dvs. med mye støtte fra tidligere erfaring, egne verdier, sitt indre Selvet og intuisjon. Faktor 3 virker sterkere preget av uavhengighetsfølelse og handlingsorientering. Derfor blir den forstått som heller utover vendt og læringen skjer ved å aktivt innhente og bearbeide informasjon fra omverdenen. Læringen i faktorsyn nr. 4 bærer preg av tilhørighetsfølelse og en ønskelig kontakt og støtte fra opprinnelseslandet. Utsagn 26, som er plassert på -5 i både faktor 3 og 4, sier at begge faktorer uttrykker et syn om at kvinnene er mest uavhengige av inntrykket som de gjør på andre. Dette bekrefter også etterintervjuet med Syrin som skåret høyest på faktor 4 og som sier: «Jeg liker ikke det å bli så mye gjort innflytelse på av andre.»

5. Diskusjon

I dette kapitlet vil jeg se nærmere på funnene i studien og drøfte dem ut fra studiens teoretiske utgangspunkt med den intensjon å se sammenheng og eventuelt finne nye forståelser.

Studiens problemstilling var: *Hvordan forholder utenlandske kvinner seg til det å befinne seg i Norge, og hvilke faktorer spiller inn at identitetsprosesser foregår på en mest harmonisk og balansert måte?*

Drøftingskapitlet er bygd opp etter de forskjellige momentene som har kommet ut av resultatene og som jeg her sett i sammenheng med teori. Således kommer det først forandrings- og utviklingsforståelse slik som resultatene har fremvist det, og deretter vil jeg se nærmere på forandring gjennom læring siden det konseptet går tydelig gjennom alle faktorene. Innenfor læringsforståelsen vil jeg fokusere på rollen av åpenhet og fleksibilitet, det å bli akseptert som person og trygghetsfølelse. Det ledsages med diskusjonen om læring gjennom å være personer i relasjon. De tre relasjonsdimensjonene som avhengighet, uavhengighet og gjensidighet kom tydelig til syne i faktorpresentasjonen og derfor er det aktuelt å reflektere rundt dem. Individualisme og kollektivism blir flettet inn her for å se på flere av de observerte fenomenene fra ulike sider. Indre kjerne kom i fokus i faktor 2. Derfor valgte jeg å anvende teorien om selvet ut fra psykosyntesen for å drøfte sammenhenger. De ideelle og reelle opplevelsene ble spurt etter i instruksbetingelsene for sortering, slik at det ble relevant å se nærmere på resultatene også ut fra det perspektivet. Til slutt vil jeg se nærmere på kvinnerollen i forbindelse med de overfor nevnte momentene.

Noen nye perspektiv som ikke var med i teoridelen, har kommet frem her. Det gjelder Fromm (1990) sitt filosofiske rammeverk om produktiv aktivitet som har konstruktiv virkning på den handlende personen. Også noe mer dypere forståelse av det relasjonelle tok jeg opp med hjelp av inkluderende og ekskluderende perspektiv.

Jeg vil også gi uttrykk for tanker som ofte kommer fra «a subliminal level, just beyond my conscious control», som Allgood og Kvalsund (2003, s. 6) skrev. Jeg håper at denne tankereisen vil føre meg og leseren til nye toppe av forståelse og læring.

5.1. Forandring og utvikling i et holistisk perspektiv

Den mest iøynefallende tendensen i faktorpresentasjonen var en sterk og klar bevissthet på forandring hos informantene. Konsensus utsagn 28 som uttrykker en klar posisjon som

innebærer forandring, tyder på dette. Utsagnet ble plassert signifikant høyt i alle fire faktorene. En slik persepsjonsvinkel kan forklares med at kvinnene har opplevd en viss transformasjon i oppfatningen av seg selv og omverdenen etter å ha flyttet til et annet land. Bevegelse og et konstant omskifte er noe som hører til selve livets natur, men særlig sterkt skjer personens indre omforming ved å gjennomgå livets kraftige metamorfoser. Allgood og Kvalsund (2004) beskriver relasjonell læring som på lengre sikt kan og skal føre til å omdanne det nåværende verdens samfunn til et samfunn som kan «sustain and enhance life on our planet» (s. 3). Også Brown (2009) skriver at nåtida er karakteristisk med paradigmeskiftet «from an Industrial Growth Society to a Life Sustaining Society» (s.1) som viser forandring og videre utvikling av mange dimensjoner i verdens samfunn. Postmodernismen kom med sitt fleksible syn på sannheten og inkluderende «både-og»- perspektiv. Menneskets forestillinger om verden og sin plass i den ble mangfoldige og heller omskiftelige, enn faste og bestemte som tidligere. Den postmodernistiske tida er preget av et nytt innblikk i det essensielle ved menneskets liv på jorda. Den spesielle utfordringen her er å bli mer inkluderende og holistisk, mener Allgood og Kvalsund (2004).

Identitetsforandringer må uunngåelig bli preget av disse verdens tendenser. Ivey et al. (2012) skriver om den multiperspektive måten å se på seg selv som selvet-i-systemet. I sin kulturell/raseidentitetsutviklingsteori (Cultural/Racial Identity Development Theory) viser Ivey et al. (2012) at etter å ha gått gjennom alle stadiene blir en dyktigere til å se verden gjennom mangfoldige referanserammer og kommer til en mer utvidet og handlingsorientert forståelse av seg selv i relasjon til samfunnet. Samtidig skriver Dahl (2013) om sin forståelse av identitetsbegrepet, som også innebærer menneskehetsidentitet som en del av hver enkelt sin identitet. Utviklingen av bevisstheten på seg selv som en del av hele verdensbefolkningen inkluderer det holistiske perspektivet som innebærer det relasjonelle og det kulturelle sammen. Rogers (1986) gjør lignende refleksjoner og sier at når en uttrykker kulturelle forskjeller, vil personen bli oppdaget bak kulturen. Det ser ut til at når en skiller ut det kulturelle som noe utvendig, blir vi alle sammen bare personer som uttrykker seg gjennom den relasjonelle dimensjonen.

5.2. Forandring gjennom læring

Konsensus utsagn 28 sier at en er åpen til å lære og å forandre seg selv. Det kan se ut at det ligger mye læring i å flytte til et annet bosted som er veldig ulikt det forrige. Det utvendige omskiftet fører uunngåelig til forandringen i personens indre verden, dvs. personen får andre

tankemønstre og bruker andre handlingsalternativer, følelsesspektrumet får nye nyanser tilsvarende. Som teorien sier, utvikler personen seg som person i møtet med andre (Buber, 1958; Kvalsund, 1998 og Macmurray, 1961). Den andre er bærer av noe ukjent for personen. Dette ukjente i den andre oppleves som et hinder og blir til en motstand (Allgood & Kvalsund, 2003) og dermed en trussel for personens helhet, som jeg forstår her som et sett med etablerte fra før egne og kulturelle synspunkter og verdier. For at den nye verden som en har blitt en del av, og det nye ved andre, kunne bli integrert av personen, spiller flere ting inn. Fra et fenomenologisk ståsted oppleves og fortolkes verden av selve individet. Ut fra sine egne oppfatninger av visse kulturelle elementer velger en å handle og det dannes visse tankemønstre. Måten en fortolker omverden kan være avhengig av om en ser på verden gjennom utelukkende eller inkluderende perspektiv (Allgood & Kvalsund, 2003). Hvis en utlending ser på det nye landet gjennom utelukkende briller, leter hun etter å bekrefte sine antakelser og forutinntatthet. Antakelsene og forutinntattheten kan være synspunkter og handlingsmønstre som er etablert fra før. Hvis en ikke finner bekreftelser på at disse stemmer i den nye konteksten, blir denne konteksten fortolket som en feil kontekst. Hindrene og motstanden inne i den vil virke destruktivt for integrasjon på både det mentale planet og ute i samfunnet. Fromm (1990) mener at det finnes slike vedtatte kulturelle normer som selv virker destruktivt på personen. De blir destruktive hvis personen blir klar over at de hindrer livsbejænde energi å utløses, dvs. etter å ha forstått at visse kulturelle regler står i veien til å uttrykke og ivareta sine ekte personlige behov, begynner personen å protestere mot dem. Det er noe som også fører til å bryte slike normer og videre til å forandre tankegang og livsverdier og til et paradigmeskift i et større perspektiv.

5.3. Åpenhet og fleksibilitet

Åpenheten og fleksibiliteten i måten en intensjonelt handler i verden uttrykker alle faktorene i studien, men de er mer karakteristisk for faktor 1. Jeg har valgt å bruke ordet *åpenhet* i dialogen med informantene siden det er mest brukt for å beskrive viljen til å dele det personlige med andre og gjøre det mulig at de andres tanker, ideer og oppfatninger kommer inn i ens egen verden og integreres der. Åpenhet betyr også å observere miljøet en befinner seg i med villighet til å prøve ut nye ideer og handlingsalternativer. Slik sett hører åpenhet og fleksibilitet til det relasjonelle og beskriver relasjoner av høy kvalitet. Gjensidig avhengighet er den relasjonskvaliteten som forener og fastholder ulikhetene som inneholder store resurser for hverandres læring og utvikling, som sagt tidligere i teorikapitlet. Allgood og Kvalsund

(2004) beskriver moderne læring i tråd med det transpersonlige perspektivet: «The learning approach has the values of being active, questioning, exploring, experimental, challenging and so forth» (s. 5). Denne tolkningen kan lett anvendes for å beskrive faktor 1 sin åpenhet i faktorens intensjonelle læring.

Trekker vi linjer til refleksjonene til Allgood og Kvalsund (2003) om ekskluderende og inkluderende perspektiver i persepsjonen, kan det se ut som å være åpen også betyr å ha et inkluderende perspektiv. Det å ha et ekskluderende perspektiv, er ikke like fordelaktig da en da danner et mer uforanderlig bilde av seg selv (self-image). Dette kan videre føre til inkongruens mellom selvbildet og virkeligheten. Det inkongruente bildet (Allgood & Kvalsund, 2003) har ingen mulighet til å bli klar over ubalansen og følgelig kunne gjøre noe med det. «Each self-image seeks to confirm itself» (ibid.:82). Faktor 1, som den fremstår her i studien, viser at informantene ikke ser på seg selv som bærere av en bestemt og uforanderlig identitet, verken den som viser tilhørighet til hjemlandet eller den som viser tilhørighet i Norge. Denne studiens observasjon lar oss konkludere med at det er sammenheng mellom den dynamiske identitetens natur og inkluderende perspektiv, som innebærer å forholde seg til omverdenen som noe ukjent og å lære å akseptere den som den er. «It is important to never stereotype», mener Ivey et al. (2012, s. 497). Stereotypien, i min forstand, består i å bruke utbredte meninger uten å ha reflektert over dem i et større perspektiv slik at flere sider ved fenomenet blir registrert og akseptert. En slik åpen og inkluderende tankegang i måten en lærer beskriver Dweck (2008) også og kaller den for *growth mindset*. Hun mener at en kan kultivere slike egenskaper i seg selv gjennom anstrengelse og praksis.

5.4. Å bli akseptert som person

For faktor 1 er det personlig nivå det nivået som faktoren opererer gjennom for å inkludere den observerte helheten. Når en uttrykker seg på det personlige nivået, inkluderer en både egne følelser og tanker, mener Allgood og Kvalsund (2003). Det viste seg i studien at for faktor 1 er det svært viktig å bli akseptert på et personlig nivå, dvs. med alle følelser og tanker i den formen som de fremstår. Jeg forstår aksept som en evne til å uten kritikk motta det nye og /eller ukjente ved seg selv og/eller andre. Å akseptere innebærer også å integrere det nye, dvs. å bygge forhold til det. Når en blir akseptert av den andre etter å ha uttrykt seg personlig, føler en seg lettet og forstått. Gestalten blir avsluttet. Det er noe som fører til følelsen av indre balanse og god psykisk helse i et videre perspektiv (Clarkson, 2013). Hvis en slik aksepterende posisjon tas av både personen og den andre i interaksjonen, snakker vi om

gjensidig avhengighet. Som det ble tatt opp tidligere i teorikapitlet, er kvinners psykiske helse avhengig av relasjonskvalitet, dvs. at å opprettholde og bevare gode relasjoner er svært viktig for kvinner i studien og særlig i faktor 1. Gjensidig avhengighet med andre, som er en forutsetning for konstruktiv og bærekraftig utvikling og integrasjon i det nye samfunnet, ser ut til å være den optimale relasjons kvalitet for disse kvinnene som de både opplever og ønsker å oppnå.

5.5. Trygghetsfølelse

Behov for trygghet kommer klart til syne i faktor 1 og 4. Begge faktorene uttrykker at en utvikler seg og lærer best når en føler seg trygg. Det som er interessant med trygghetsfølelsen er nyanser i forståelsen av denne følelsen av disse to faktorene. Informantene i faktor 1 føler seg trygge når de er mottatt på en positiv, velvillig og aksepterende måte, mens faktor 4 føler seg trygg når informantene kan opprettholde kontakt i en eller annen form med opprinnelseslandet. Kvalsund og Meyer (2005) snakker om behovet for trygghet når ubehaget ved utrygghet eller frykt er til stede. Samtidig ligger det en ambivalens her. På den ene siden symboliserer tryggheten stabilitet og at en velger å bruke gamle mønstre som er så godt kjent og som alltid har fungert på noe vis. På den andre siden gjennom å tenke og handle på den uforanderlige måten vil ingen læring og integrasjon skje. Det som skaper ubehag og følgelig utrygghet, er den indre protesten mot det nye og uforutsigbare som virker destruktivt. Å lære seg å stå i møte med det uforutsigbare (Kvalsund & Meyer, 2005) er nettopp den delen av læringsprosessen som en må gå gjennom for å holde seg flytende med livets konstante endringer. Dette kan være aktuelt for faktor 4 å lære seg for å utvikle mer. Å hjelpe med det er noe som hører til rådgivers kompetanseområde. Demografisk sett kan faktorenes kvinner ha grunn til enten å lengte etter hjemlandet eller at de opplever sterk påvirkning derfra. En av kvinnene, som havnet i faktor 4 med både sin reelle og sin ideelle sortering, har bodd i Norge i 14 år, fikk permanent oppholdstillatelse først i år og er fortsatt uten jobb. Den andre representanten i faktoren har vært uten jobb i 5 år. Den tredje representanten har nettopp opplevd som en tragedie at hennes sønn ikke ønsket å bo i Norge og dro hjem. Slik sett hver av kvinnene har personlige utfordringer som gjør at de kanskje ikke føler seg helt tilstede her i det nye landet. Disse utfordringene er ikke så enkle å håndtere på egen hånd. Illeris (2013) skriver om forskning innen hjernens biologiske utvikling, der spørsmålet om trygghet var opprinnelig relatert til følelser. Først etter utviklingen av hjernens kognitive strukturer ble trygghet et rasjonelt spørsmål. Derfor er både det fornuftmessige og det følelsesmessige

grunnleggende i forbindelse med trygghetsdimensjonen. Illeris mener at ved først å håndtere det følelsesmessige på en fornuftig måte kan vi gjøre identitetsforsvaret til gjenstand for en rasjonell behandling (s. 156). Det følelsesmessige ser ut til å stå sentralt hos kvinnene i faktor 4, slik jeg tolker det.

Trygghetsfølelsen som informantene i faktor 1 søker, ledsager ønsket om å lære og forandre seg i møte med det nye landet. Informantene legger merke til den norske optimismen og velvilligheten og opplever derfor seg trygg i slike relasjoner. Dermed vil jeg konkludere med at tryggheten som omtales i faktorsynet dreier seg om å være akseptert, mottatt av den andre slik at informantene kan handle ut fra et personlig nivå. Allgood og Kvalsund (2003) beskriver den positive følelsen av å være forstått. «Included in this feeling is your acceptance, not of the absolute truth in my meaning» (s. 54). Således kan aksept og trygghet føre til bygging av gode relasjoner og at en mer tør å være seg selv. Trygghetsfølelsen ble ikke like fremtredende hos faktor 2 og 3. Det kan ha sammenheng med andre nyanser i forståelsen av begrepet. Søking innover hos faktor 2, den dype indre forankrede tro på seg selv og støtte fra sitt indre senter kan virke inn her. Og faktor 3 føler seg mer trygg på grunn av sin uavhengighet, slik jeg antar.

5.6. Relasjonell læring

Å snakke om læring gjennom å være personer i relasjon er veldig relevant i forbindelse med faktorsynene. Alle faktorsynene demonstrerer at informantene sikter på gjensidig utveksling av sine tanker, intensjoner, å interagere sammen med nordmenn slik at begge parter forstår hverandre og seg selv bedre, vokser og utvikler seg. Faktor 1 fremstår tydeligst her.

Relasjonell læring er læring gjennom å være «personer-i-relasjon» ut av Macmurray sitt perspektiv. Allgood og Kvalsund (2004) forstår den relasjonelle læringen innen paradigmet av gjensidig avhengighet som betyr at vi lærer om oss selv gjennom interaksjon med andre ved å forholde oss til dem som til subjekter. Kunnskapen som kommer ut fra en slik samhandling er mer personlig, syntetisk, intuitiv og umiddelbar enn objektiv, analytisk, konseptuell og representativ (Allgood & Kvalsund, 2004).

5.6.1. Uavhengighet vs. individualisme

Faktor 3 i studien er karakteristisk med en særskilt selvstendighet og uavhengighetsfølelse. Denne tolkningen baseres på utsagn 14 og 36 (+5, -5 henholdsvis) som symboliserer at en ikke føler seg som et medlem av det norske fellesskapet og ikke er avhengig av å gjøre

inntrykk på andre. Begge påstandene ser ut til å beskrive faktorsynet ut fra det følelsesmessige inntrykket. Utsagn 14 som sier at en ikke føler seg som et medlem av det norske fellesskapet. En slik følelse kan være grunnet noe annet, men ikke nødvendigvis av personlig uavhengighet. Uavhengighetsbegrepet, sett fra det relasjonelle perspektivet, er preget av tilbaketrekking (withdrawal) inn i seg selv som følge av opplevelsen av et hinder i relasjoner, slik at en får behov for å tenke over, å være seg selv og enten integrere hindret eller bygge et annet forhold til det. En kvinne i et annet land kan oppleve forskjellige typer hindre som for eksempel mangel på kommunikasjon, jobb, dårlig kjennskap til de nye daglige rutiner osv. Det kan også være at hun søker etter kontakt, men tilbaketrekkingen kan bli tvungen på en måte. Derfor går det ikke an å si at kvinnene i faktoren er uavhengige grunnet eget personlig behov. De kan befinne seg i lange uavhengighetsfaser som periodevis går over i kontaktfaser, men de kontaktene ser ut til å være av en sånn kvalitet at kvinnene ikke føler seg møtt. Eller de opplever ikke å få mulighet til å uttrykke seg, og formidle nettopp det som tilbaketrekkingen dreide seg om. De befinner seg i det Dahl (2013) kaller for en lavkontekstsituasjon. Lavkontekstsituasjon betegner en slik situasjon når mange av verbale og nonverbale tegn ikke er forståelig nok, for eksempel, når en kommer til et nytt land, blir omgivelsene ukjent på mange måter. Gjennom kommunikasjon deler individene sine fortolkninger «ved at det oppstår en intersubjektiv enighet» (Dahl, 2013, s. 43), og i en lavkontekstsituasjon er det vanskeligere å oppnå den enigheten. Da blir det spørsmål om kommunikasjon. Derfor er det lettere å konkludere med at disse utenlandske kvinnene ikke føler seg som en del av fellesskapet i den norske konteksten, med andre ord, ikke føler seg hel fordi helheten av relasjoner forutsetter både *Jeg* og *Du*. (Allgood & Kvalsund, 2004 og Buber, 1958). *Du* oppleves fjern her, og i den forstand trenger ikke tilbaketrekkingen å være negativ siden intensjonen for kontakt kan være til stede.

Det vestlige individualistiske perspektivet er mest preget av uavhengighet (Triandis, 1995; 2002). Individualisme er et fenomen som uttrykker seg gjennom selvstendighet og søken etter rettferdighet fremfor det å bevare gode relasjoner som er karakteristisk for kollektivism (Dahl, 2013, Eriksen, 2008 og Triandis, 1995, 2002;). Individualistene føler seg uavhengig av innen-grupper. Men betyr det å være uavhengig av egne innen-grupper, å være i withdrawal også? Er kvaliteten på denne tilbaketrekkingstilstanden positiv eller negativ, bevisst og frivillig eller ubevisst og påtvungen av kulturelle vilkår?

Den mest signifikante personen i faktor 3, som er mest preget av uavhengighetsfølelsen, har bodd i Norge i 10 år. Hun kommer fra et kollektivistisk land med individualismens indeks på 25. Kvinnen har bekreftet beskrivelsen av faktorsynet i post-intervjuet. Betyr det at hun og andre kvinner i faktoren ble påvirket av den norske levemåten, som har individualismens indeks på 69? Det er fullt mulig, særlig hvis hun hadde egne personlige forutsetninger for det. Det kan være at hun var bevisst på og ønsket en sterk innflytelse av andre i sitt opprinnelsesland, men her i Norge vil hun kanskje ta mer avstand fra andres påvirkning?

5.6.2. Gjensidig avhengighet vs. kollektivism

Under faktoranalysen og ut av ulike teoretiske betraktninger har jeg kommet til forskjellig forståelse av relasjonskvaliteter. Studien konkluderer med at kvinnene, særlig i faktor 1, søker åpenhet og fleksibilitet. Gjensidig avhengighets relasjonskvalitet fremstår i teorien om personer i relasjon som den mest balanserte og harmoniske relasjonskvalitet og som også inkluderer det å være åpen og fleksibel for å forene ulikhetene. Men i teorien møtes begrepet *gjensidig avhengighet* i forskjellige vitenskapelige kontekster. Det kan forklares delvis av tverrfagligheten av tilnærminger der interessen er omhandlet, dvs. rådgivningsvitenskap tar utgangspunktet i relasjonspsykologi og filosofi, mens sosial psykologi tar antropologiske tilnærminger i betraktning. Triandis (1995), som beskriver individualisme og kollektivism ut fra den sosiale psykologien, bruker begrepet *gjensidig avhengighet* for å forklare det kollektivistiske verdssystemet som noen ganger ligner på avhengighetspreget relasjonskvalitet, men ikke som en vel balansert og harmonisk relasjon som det framstår ut av den psykologiske forståelsen av gjensidighetsbegrepet. I et land som er preget av kollektivismen, følger en kulturelle regler uansett om en liker dem eller ikke, bevisst eller ubevisst. Den sosiale moralen som ikke gir mulighet til å velge, heter *gjensidig avhengighet*. Denne gjensidigheten uansett om den er påtvungen, kan være konstruktiv inntil personen ikke får andre behov (Fromm, 1990). Dermed blir gjensidigheten til et kulturelt trekk som kan virke både positivt og negativt sett ut fra personens bevissthetsnivå og hvor personen plasserer *locus of control*. Når jeg leser om den gjensidige avhengigheten som et karakteristisk trekk ved det kollektivistiske verdssystemet slik det er fremstilt i sosialpsykologiske avhandlinger, og så om det psykologiske synspunktet, forstår jeg at den første er forankret i registrering av observerbare faste tilstander og følger av disse. Mens den psykologiske tilnærmingen er opptatt av relasjonskvalitet her og nå, og setter i fokus det at hver av oss er unik, og at psykologiske prosesser foregår i tida, dvs. de begynner, varer og avsluttes.

Søken etter gjensidig avhengighet som relasjonskvalitet, men ikke som et kollektivistisk trekk, preger faktor 1 som vises fra faktortolkningen. Kvaliteten på relasjoner forutsetter her at egne indre behov vil bli tilfredsstilt hos begge parter gjennom interaksjon. Gjensidig avhengighet i faktor 2 preges mer enn andre faktorene av et ønske å bevare sitt indre selv for å samhandle med andre i sin helhet. Utsagn 2 (+4) som sier at kjernen forblir og ikke kan fjernes uansett om synspunktene har forandret seg, tyder på det. Det indre Selvet kan bli bevart på en kongruent måte slik at en handler i verden i sin helhet, men det å bevare det indre Selvet kan også bære preg av individualisme når en ikke vil dele sine indre tanker og følelser med andre.

5.7. Det indre Selvet

I faktor 2 kommer det mest til syne at informantene støtter seg på sitt indre senter, erfaring og intuisjon, opplever tillit til seg selv og god balanse mellom seg selv og omverdenen. Faktoren understreker betydningen av den indre kjernen. Kjernen her kan forstås som et indre senter som har forankring i dyptliggende verdier som både er skaffet gjennom hele oppvekstperioden innenfor en kultur, og som bærer et spirituelt preg som psykosyntese anser det. Ut fra min forståelse ligger det store muligheter for utvikling og læring gjennom støtte på det indre Selvet. Det indre Selvet er en indre kjerne som bærer vår felles kollektive visdom. Intuisjonen kan hjelpe til med å knytte kontakt med Selvet og krever vilje og konsentrasjon. Å lære gjennom kontakt med den dype visdommen betyr å øse fra en uuttømmelig kilde av kunnskap og inspirasjon. «The learning for me was about affirming the human spirit», skriver Allgood og Kvalsund (2003, s. 69). Her ligger den korteste veien til utvikling av spirituell intelligens som dreier seg veldig mye om meningen med livet. Det kan kreve mye krefter å finne en fornuftig forklaring på det evige spørsmålet. Informantene i faktor 2 ser ut til å lete etter svaret inne i seg selv. Det er noe som kan føre til store oppdagelser som videre kan føre til betydelige forandringer i ens liv. Kvinnene tar hensyn til sin indre kjerne, som inneholder et stort potensial og som hjelper til med å nå sin personlige helhet som uttrykker seg i en god balanse av forskjellige sider ved en person. Den primære funksjonen av *jeg*, mener Allgood og Kvalsund (2003), er å finne seg selv. Integrering av alle deler i en helhet er en bevegelse fra potensialitet til aktualitet, fra å være til å bli.

5.8. Det reelle og ideelle bildet

Det var av studiens interesse å observere de reelle oppfatningene til informantene og hvordan det ville være ønskelig at det skulle være. Det ideelle bildet skal kunne vise det som en kan

sikte på og lære av. Alt i alt viser faktorladningene at det finnes to signifikante idealistiske oppfatninger av hvordan oppholdet i Norge skulle vært for dem. Under ordet *idealistisk* forstår jeg, og det var grunnlaget for instruksbetingelsene, et ønskelig bilde av hvordan en skulle ønske å ha opplevd seg selv i Norge. Faktor 1 og faktor 4 representerer disse ønskelige synene, siden faktorene har flertallet av ideelle Q-sorteringer: sju sorteringer ladet signifikant i faktor 1 og fire sorteringer i faktor 4. Faktor 1 viser at det er ønskelig å bli mottatt av nordmenn med positiv holdning. Det er ønskelig å forandre seg og lære på en trygg og kongruent måte. Det er ønskelig å bevare gode relasjonskvaliteter i form av gjensidig avhengighet. Ut fra faktor 4 sitt ståsted er det også ønskelig å bevare kontakt i en eller annen form med sitt opprinnelsesland. Det ideelle bildet av sine identitetsprosesser i Norge inneholder fremtidens potensial. Fromm (1990) definerer potensialbegrepet som en virtuell eksistens av fremtiden i nåtiden, energien som alle innehar i en eller annen form. Ulike individuelle og sosiale forhold kan blokkere den frie bruken av energien slik at den kan bli rettet destruktivt mot både personen og miljøet. Men det som er viktigst er at potensialet er noe som allerede eksisterer i nåtida og at det forventes at det vil uunngåelig komme i fremtida. Faktorsyn 4 sin åpenhet for læring som tar samtidig utgangspunkt i kontakten med hjemlandet, viser også at påvirkningen fra andres meninger og verdier er godt overveid.

Ut fra det at noen av personene har et faktorsyn som sin reelle sortering og et annet som sin ideelle sortering, vil jeg reflektere rundt utviklingspotensialet ved det. Et eksempel i studien er at en person som skåret høyest i faktor 1 med sin ideelle sortering, lader statistisk signifikant i faktor 3 med sin reelle sortering. Det er noe som får meg til å anta at den virkelige situasjonen hun befinner seg i, ikke tilfredsstillende helt og at hun egentlig vil leve i tråd med faktor 1 sitt syn. Det betyr at individualisme og uavhengighetsfølelse er noe som tynger henne, mens hun strekker seg etter mer åpenhet og fleksibilitet og en god «give-and-take» balanse mellom seg selv og omverdenen. Således befinner åpenhet og fleksibilitet seg i personen i en potensiell form, eller med andre ord, som produktiv energi som søker etter gunstige forhold for å begynne å virke. Et annet eksempel er en annen informant som skåret høyest i faktor 4 med sin ideelle sortering, men lader også statistisk signifikant i faktor 1 med sin reelle sortering. Det som ligger som et potensial er behovet for mer nærkontakt i en eller annen form med opprinnelseslandet. Antakelig ønsker informanten å oppleve enda mer av den indre usynlige samhørigheten som er forankret i lignende spirituelle opplevelser som er felles med vennene fra hjemlandet. Denne energien, hvis den finner veien, kan bli bærekraftig og

konstruktiv, men hvis ikke, kan den bli forstyrrende og destruktiv. Fromm (1990) mener, at mangel på muligheten til å handle aktivt kan føre til depresjon, bekymring og angst. Rådgivning dreier seg veldig mye om bevisstgjøring av klienter slik de kan bli bevisst på sine ekte behov og handle kongruent i verden. I dette tilfelle gjennom rådgivningsprosess kan kvinnene bli klar over sine behov for nærkontakt med hjemlandet og hvordan slike behov kan påvirke identitetsprosesser.

5.9. En kvinne i et annet land

Verdiene individualisme og det å bevare gode relasjoner kan skape kompleksitet, misforståelse og konflikter hvis de strides. Samtidig kan det forhindre at ekte aktualiserende prosesser foregår på en vel balansert og harmonisk måte fordi det kan virke destruktivt. Alle faktorsynene er opptatt av å bevare gode relasjoner med andre, men de uttrykker ikke en like tydelig mening om likestilling, eller disse problemstillingene er utenfor deres oppmerksomhet. Likestilling i Norge er enten underforstått, som i faktor 1, eller tydelig erklært som tilstedeværende (faktor 3 og 4) eller mangler helt som faktor 2 uttrykker. Den mest signifikante kvinnen i faktor 2 er fra et arabisk land med maskulinitets indeks på 53. Det kan være at hennes syn er preget av en sterk religiøs og kulturell bakgrunn som hun har tatt med seg til Norge. Ifølge Ivey et al. (2012), kan et slikt bevissthetsnivå tilsvare the Passive Accertance Stage hvor kvinner forneker diskriminasjon og forutinntatthet, eller ikke er klar over det.

Ifølge Hofstede (<http://geert-hofstede.com>), er Norges maskulinitets indeks 8. Det er en svært lav registrering av mannlige verdier i samfunnet. Dette skulle bekrefte at omsorg for andre, lite konkurranse, ønsket om ikke å bli best, men å gjøre det en liker, ligger som grunnlag for samfunnets utvikling. Men ikke alle er enige i det her i Norge. Eide mener det er «en illusjon at vi har likestilling i dag» (Risa, 2015). Mens her i studien som vi ser finnes det ulike meninger. Faktor 3 virker bevisst på likestilling. Faktorsynet har en klar posisjon med tanke på at det ikke er konflikt mellom menn og kvinner, og at det norske samfunnet er hovedsakelig likestilt.

Alt i alt viser faktorene at bevissthet på likestillingsproblemet er veldig forskjellig blant faktorsynene.

5.10. Oppsummering av drøftingsdelen

Utgangspunktet for denne studien var å sette i søkelyset utenlandske kvinners opplevelser av sine identitetsprosesser i Norge. Gjennom studiens forløp har jeg sett at det er nyanser i måter de opplever identitets utvikling. Flertallet av studiens informanter ønsker å lære og forandre seg slik at de passer inn i det norske fellesskapet og integrerer dets verdier. Dermed anser informantene at identitet har en dynamisk natur. Studien viser også sammenheng mellom den dynamiske identitetens natur og det inkluderende perspektivet som det relasjonelle uttrykker seg best gjennom. Det inkluderende perspektivet dyktiggjør en til å se på seg som selvet-i-systemet og se på verden gjennom mangfoldige referanserammer. Det indikerer en høy og handlingsorientert forståelse av seg selv i relasjon til samfunnet (Ivey et al., 2012). Studien konkluderer med at det er ulike opplevelser av relasjonskvaliteter, trygghet, indre Selvet, forholdet til hjemlandet, likestilling og ulikhet i det ideelle og reelle for noen. Som rådgiver er det viktig å være bevisst på disse forskjellene i persepsjonen. Å hjelpe klienter med å finne muligheter for å leve mer i kongruens med sitt ideelle og reelle kan være blant rådgiverens oppgaver. Studien viser at en stor andel informantene er åpne og fleksible og er villige til å interageres sammen med nordmenn. Åpenhet og fleksibilitet befinner seg i personene også i en potensiell form, dvs. det er produktiv energi hos utenlandske kvinnene, som søker etter gunstige forhold for å begynne å virke. Trygghetsfølelsen som informantene i faktor 1 søker, er knyttet til ønsket om å lære og forandre mye i livet sitt i det nye landet. Tryggheten her dreier seg om å være akseptert, mottatt av den andre slik at informantene kan handle ut fra personlig nivå. Det som en del informanter viser også er behovet for nærkontakt i en eller annen form med opprinnelseslandet. Ut fra faktor 2 sin opplevelser kan jeg konkludere med at støtte på sin indre kjerne gjør en del informantene å være klar over sin indre styrke.

Som utvidelse av kjernen (ego) finner en familie, slekt, bosted, region, nasjon og videre menneskeheten, mener Dahl (2013). Å ha skilt det kulturelle fra oss, gjør oss alle bare til personer med den relasjonelle dimensjonen som vi uttrykker oss gjennom (Rogers, 1986). Den relasjonelle dimensjonen er følgelig den universelle dimensjonen som er forståelig for alle kulturer. Kvinners psykiske helse er avhengig av relasjonskvalitet, dvs. at å opprettholde og bevare gode relasjoner er svært viktig for dem. Studien viser også at gjensidig avhengighet med andre i dens positive formen som forutsetning for konstruktiv og bærekraftig utvikling, ser ut til å være den mest optimale relasjonskvaliteten for en stor andel kvinner.

6. Avsluttende refleksjoner rundt studien

6.1. Forskerrollen

Ideen til hver enkelt undersøkelse hører opprinnelig til en forsker. Det er forskeren som velger et fenomen som han/hun vil undersøke. Derfor er det vanskelig for en forsker å stille seg selv helt på sidelinjen i prosessen, da forskeren selv også har et forhold til det aktuelle fenomenet og kanskje en forventning om andres forhold. Med utgangspunkt i et tema av interesse vurderer forskeren om det egner seg til å bruke Q-metoden som verktøy, så avgrensers forskeren kommunikasjonsuniverset, eventuelt lager en design, begrenser kommunikasjonsuniverset til et mindre Q-utvalg med utsagn etter designen, bestemmer instruksbetingelser og gjennomfører Q-sortering. Slik ser vi at alt som går forut for møtet mellom en informant og utsagn, er gjennomsyret av forskeren sine tanker både i bakgrunn og i forgrunn. Forskeren sin subjektivitet er til stede gjennom hele prosessen. Wolf (2010) mener at Q-sortereren må gjenkjenne seg i utsagnene slik at hans/hennes perspektiv kan bli klargjort under sorteringen. «Det som er felles for forskeren og Q-sortereren er et hverdagslig, *forståelig* emne som kan bli fremkalt i minne» (s. 32).

Min subjektivitet har vært til stede i hele forskningsprosessen. Jeg har vært klar over at de teoretiske synspunktene som jeg har tilegnet meg gjennom studier styrte meg slik at jeg lette etter bekreftelser på en eller annen teoretisk påstand, eller hvordan et eller annet moment fremsto i mitt prosjekt. Slik handling er påvirket av deduksjonslogikken. Det er en ekskluderende måte å se på verden, mener Allgood og Kvalsund (2003), noe som kan føre til at det vil bli inkongruens mellom selv-bildet (the self-image) og virkeligheten (s. 82). Det kan skje også ubevisst slik at en ikke finner riktige assosiasjoner mellom det observerende fenomenet, eller sider av det, og sin erfaring. Fortolkningen vil foregå på en ekskluderende måte, dvs. forskeren kan utelukke det nye som er ukjent. Med dette i bakhodet forsøkte jeg å styre min intensjon under fortolkningsprosessen slik at jeg ikke lette etter noe bestemt, men var åpen og inkluderende, dvs. jeg lot det jeg så i utsagnkonstellasjonene, tre inn i figur i sin sammenheng og helhet, og deretter dro jeg trådene mellom utsagnene i søken etter nye meninger ifølge abduksjonsprinsippet. Det at jeg driver med et tverrfaglig arbeid i utgangspunktet hjalp til å ta en slik stilling at jeg har vært på leting etter noe nytt der hvor flere fag legger forskjellige meninger i et begrep.

Det er ikke tilfeldig at den personen som har ladet høyest i faktor 1, som har mer tyngde blant faktorene, er jeg selv. Siden jeg selv har eierskap til mer klar forståelse av en av faktorene, var jeg bevisst på det og kombinerte fortolkning ut fra utsagnetes konstellasjon med det som jeg selv mente. For å være mer sikker i fortolkningen og for å følge metodens rutiner valgte jeg å intervju den kvinnen som skåret høyest, rett etter meg. Det gjorde jeg for å skaffe en uavhengig mening.

6.2. Implikasjoner for praksis

Forskningsprosjektet gir økt bevissthet rundt utenlandske kvinners opplevelser angående sine identitetsprosesser i Norge. «It is not possible to be a competent counselor without being culturally competent», skriver Carter (2003, s. 21). Til tross for at Q-metodens særegenhet ikke gir mulighet til å generalisere til en større populasjon, kan denne informasjonen brukes i praksis med forbehold at den må vurderes i forbindelse med hvert enkelt tilfelle. I og med at studien er knyttet tett opp mot relasjon, vekst og utvikling, kan den brukes på områder som for eksempel utviklings- og læringsprosesser, familie- og arbeidsforhold, kvinners psykiske helse, integrasjonspolitik, multikulturelle forhold o.l.

Resultatene kan også brukes på individnivå, ved å skape refleksjon til selvbevissthet.

Gjennom at en rådgiver leser denne oppgaven kan det tenkes at han/hun vil bli utfordret til å vurdere sine egne kulturelle egenskaper. En slik bevissthet kan føre til en mer hensiktsmessig handlingsmåte innenfor profesjonsfeltet. «Although counselors' assumptions about the world are sometimes independent of their theoretical orientations, values do underlie theories and can influence the counseling interaction» (MacDougall, 2002, s. 49). Studien har pekt på at nyanser i opplevelser av trygghet, relasjoner og bevissthet med tanke på likestilling gjør at en rådgiver kan være bevisst på og reflektere rundt disse spørsmålene sammen med kvinnelige innvandrere.

6.3. Forslag til videre forskning

Som et overordnet tema, et meta-tema i forhold til oppgavens interesseområde, ville det vært interessant å forske på tendenser i fremtidens paradigmeskift. Paglia mener at «postmodernistene, med sin elitistiske ironi og sin besettelse av språk og subjektivitet, er passè og må bli borte eller degradert» (Midttun, 2008, s. 85). Hun sier at isteden er det på tide å vende mot menneskets fantasi, estetikk og skjønnhet. I den retningen kan kvinneforskningen snu seg. Der ligger en ekte kvinnelig makt og livsglede som dagens feminisme mangler.

Levine (1997) påstår at den dominerende fantasien av dagens kultur er et heroisk ego som bekjemper en motstridende virkelighet. I stedet for fantasien om krig kan menneske gjenoppdage kunst og dens kurerende virkning gjennom katarsis. Kvinnerollen i formidling av fantasi, kunst og skjønnhet som tidens tendenser kan slik bli av forskningsinteresse.

For det andre, som utvidelse og utdypning av oppgavens tema, er det av stor interesse å forske mer på subjektive opplevelser til utenlandske kvinner som befinner seg under midlertidig oppholdstillatelse i en multikulturell kontekst. For å få tillatelse om å bli her i landet må en utenlandsk kvinne, som er gift med norsk mann, søke om den hos staten hvert år i løpet av de tre første år. For å få den fornyet må hun bli gift. Hun har da først kanskje sagt opp jobben i hjemlandet, har ofte tatt barn ut fra skolen, har ordnet med bolig der hun bodde og kanskje mistet den. Hun kan således bli helt avhengig av mannen som hun befinner i forholdet med. Dette kan påvirke både kvinnen og mannen i forholdet. Jeg har funnet ut under innsamling av informasjon angående temaet mitt at krisesentre er fylt av utenlandske kvinner som har opplevd vold mot seg og er veldig stresset på grunn av det. Deres psykiske helse er dermed truet. Her opplever jeg at det er behov for ytterligere forskning.

7. Referanseliste

Allgood E. (1997). Persons-in-Relation and Q Methodology. Operant Subjectivity. *Journal of the International Society for the Scientific Study of Subjectivity*, 18(1-2), 1-23.

Allgood, E. A. & Kvalsund, R. (2003). *Personhood, professionalism and the helping relation: Dialogue and reflections*. Trondheim: Tapir.

Allgood, E. & Kvalsund, R. (2004). *Learning and discovery for professional educators: guides, counselors, teachers*. Trondheim: Tapir.

Brown, S. R. (1993). A Primer on Q Methodology. *Operant Subjectivity*, 16(3/4), 91-138.

Buber, M. (1958). I and thou. Hentet 25.01.2015 fra <http://teacherrenewal.wiki.westga.edu/file/view/I+and+Thou+1958.pdf>

Carter T. R. (2003). Becoming Racially and Culturally Competent: The Racial-Cultural Counseling Laboratory. *Journal of multicultural counseling and development*, 31(1), (20-30).

Clarkson, P. (2013). *Gestalt counselling in action*. London: Sage.

Dahl, Ø. (2013). *Møter mellom mennesker: innføring i interkulturell kommunikasjon* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Dweck, C. S. (2008). *Mindset: the new psychology of success*. New York: Random House.

Eriksen, T. H. (2008). *Røtter og føtter: identitet i en omskiftelig tid* (2. utg.). Oslo: Aschehoug.

Eriksen, T. H. (1998). *Små steder - store spørsmål: innføring i sosialantropologi* (2. utg.). Oslo: Universitetsforlag.

Fikse, C. (2013). *From self-actualization to co-actualization and co-creating within leadership: you can't stop the waves but you can learn to dance with them*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Fromm, E. (1990). *Man for himself: an inquiry into the psychology of ethics*. New York: Henry Holt.

<http://geert-hofstede.com/>

- Grendstad, N. M. (1996). *Fantasi og følelser* (3. utg.). Kristiansand: META-senter,
- Grendstad, N. M. & Sandven, G. J. (1986). *Å lære er å oppdage: prinsipper og praktiske arbeidsmåter i konfluent pedagogikk*. Oslo, Didakta.
- Illeris, K. (2013). *Transformativ læring og identitet*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Iyengar, S. (2010). *The art of choosing*. London: Abacus.
- Ivey, A. E., D' Andrea, M. & Ivey, M. B. (2012). *Theories of counseling and psychotherapy* (7. ed.). London: SAGE.
- Joiner, B. & Josephs, S. (2007). *Leadership agility. Five Levels of Mastery for Anticipating and Initiating Change*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Jordan, T. (2002). *Self-awareness, meta-awareness and the witness self*. Upubliserte papirer. Hentet 15.08. 2014 fra <http://www.perspectus.se/tjordan/>
- Kvalsund, R. (1998). *A Theory of the Person: A discourse on personal reality and explication of personal knowledge through Q-methodology – with implications for counseling and education*. Doctorate in Education. Trondheim: NTNU.
- Kvalsund, R. & Meyer, K. (2005). *Gruppeveiledning, læring og ressursutvikling*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Kvalsund, R. (2005). *Coaching: Metode: Prosess: Relasjon*. Finland: Synergy Publishing.
- Levine, S. K. (1997). *Poesis. Bearing gifts to the feast*. London: Jessica Kingsley.
- MacDougall, C. (2002). Rogers's Person-Centered Approach: Consideration for Use in Multicultural Counseling. *Journal of Humanistic Psychology*, 42(2), 48-65.
- Macmurray, J. (1961). *Persons in relation*. Hentet 12.02.2015 fra <http://www.giffordlectures.org/books/persons-relation>
- McKeown, B. & Thomas, D. (1988). *Q-methodology*. London: SAGE University paper.
- Midttun, B. H. (2008). *Kvinnereisen: møter med feminismens tenkere*. Oslo: Humanist forlag.
- Miller, J. B. (1984). *Kvinnens svakhet - menneskets styrke: psykologiske synspunkter på muligheter for vekst og utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Hentet 12.03.2015 fra <https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi-2006.pdf>

Ringdal, K. (2013). *Enhet og mangfold* (3. utg.). Trondheim: Fagbokforlaget.

Risa, H. (2015). *Skjev kjønnsbalanse, men folk er lei av likestilling*. Hentet 24.02.2015 fra <http://forskning.no/likestilling/2015/02/likestillingstrotte-kvinner-innser-de-ma-kjempe-harderelei-av-likestilling-men>

Rogers, C. R. (1986). The Rust workshop: A personal overview. *Journal of Humanistic Psychology*, 26(3), 23-45.

Schmolck, P. (2012). PGMMethod (Versjon 2.35). Hentet 17.10.2014 fra: <http://schmolck.userweb.mwn.de/qmethod/downpqwin.htm>

Shiraeve, E. & Levy, D. A. (2007). *Cross-cultural psychology: critical thinking and contemporary applications*. Boston: Pearson.

Smith, N. W. (2001). *Current systems in psychology*. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.

Stephenson, W. (1992). Self in Everyday Life. *Operant Subjectivity*, 15(2), 29–55.

Store norske leksikon. <https://snl.no/>

Thagaard, T. (2009). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode* (3.utg.). Oslo: Fagbokforlaget.

Thomas, G. (2010). Doing Case Study: Abduction Not Induction, Phronesis Not Theory. *Qualitative Inquiry*, 16(7), 575–582.

Thorsen, A. A. & Allgood, E. (red.) (2010). *Q-metodologi – En velegnet måte å utforske subjektivitet*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Torbert, B. (2004). *Action inquiry. The secret of timely and transforming leadership*. San Francisco: Berrett-Koehler.

Triandis, H. C. (1995). *Individualism & collectivism*. Boulder, Colorado: Westview Press.

Triandis, H. C. (2002). Individualism-Collectivism and Personality. *Journal of Personality*, 69(6), 907-924.

Watts, S & Stenner, P. (2012). *Doing Q methodological research: theory, method and interpretation*. London: Sage.

Whitmore, D. (2013). *Psychosynthesis counselling in action* (2.utg.). London: Sage.

Wolf, A. (2010). Subjektivitet i Q-metodologi. I Thorsen, A. A. & Allgood, E. (red.) *Q-metodologi – En velegnet måte å utforske subjektivitet*. (s. 23-37). Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

8. Vedlegg

Vedlegg A. Faktorladning

Tabell 3. Faktorladning

No.	Q-sorteringer	1	2	3	4
1	Rose	0.2183	-0.0317	0.4831X	0.0457
2	Solsikke	0.4042	-0.2943	0.1980	0.4672
3	Syrin	0.7434X	0.2334	0.1138	0.1856
4	Ringblom	0.4742	-0.1678	0.5835X	0.2926
5	Pion	-0.0020	0.1264	0.5416X	0.1620
6	Petunia	0.3084	0.5970X	0.1764	0.0168
7	Begonia	0.5376X	0.3737	0.0339	0.2194
8	Tulipan	-0.0324	0.2804	0.2715	0.5333X
9	Hortensi	0.5488	0.0855	-0.3792	0.6431
10	Svibel	-0.1094	-0.6474X	0.1496	0.3244
11	Fuksia	0.7522X	-0.1186	0.0389	0.0928
12	Iris	-0.1097	0.5885X	0.2021	0.1447
13	Flittigl	0.7793X	0.2387	-0.1085	0.2005
14	Lilje	0.7362X	0.1985	0.2541	0.0117
15	Id_Rose	0.8585X	0.2391	0.2634	-0.0330
16	Id_Solsi	0.1064	-0.1136	0.2130	0.5442X
17	Id_Syrin	0.4787	0.0635	-0.1611	0.6718X
18	Id_Ringb	0.6540X	-0.0333	0.2493	0.3038
19	Id_Pion	0.1553	0.2655	0.6220X	0.1643
20	Id_Petun	0.3829	0.7206X	0.0330	0.1297
21	Id_Begon	0.7403X	0.2470	-0.0050	0.1112
22	Id_Tulip	0.0358	0.2832	0.3132	0.6490X
23	Id_Horte	0.5538	-0.0662	-0.3267	0.6461
24	Id_Svibe	0.0783	-0.0243	0.2984	0.6369X
25	Id_Fuksi	0.8309X	-0.0464	0.3052	0.1733
26	Id_Iris	0.7665X	-0.0999	0.1197	0.0823
27	Id_Flitt	0.7587X	0.2358	-0.1083	0.1807
28	Id_Lilje	0.7592X	0.0605	0.3866	0.0727
<i>Eigen-verdi</i>		10.0936	2.5406	2.2641	1.8781
<i>Forklart varians 61%</i>		30	9	9	13
<i>Antall deltakere per faktor</i>		6	3	3	4
<i>Antall Q-sorteringer</i>		12	4	4	5

Vedlegg B. Faktorenes gjennomsnittlige matriser

Mest ulik meg		Faktor 1							Mest lik meg	
-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
29	16	8	6	3	14	7	1	2	5	28
	9	17	27	12	19	20	18	22	32	
		35	13	25	24	34	30	23		
			15	26	31	10	11			
				36	33	21				
					4					

Mest ulik meg		Faktor 2							Mest lik meg	
-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
26	4	14	3	15	9	6	10	1	2	5
	32	36	12	22	11	7	13	18	28	
		16	27	23	20	8	17	24		
			29	25	21	19	35			
				33	30	34				
					31					

Mest ulik meg		Faktor 3							Mest lik meg	
-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
36	6	16	13	3	4	1	5	15	24	14
	9	25	21	27	11	2	10	23	28	
		33	29	30	17	7	18	32		
			31	34	19	8	26			
				35	20	12				
					22					

Mest ulik meg		Faktor 4							Mest lik meg	
-5	-4	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3	+4	+5
36	9	13	12	1	3	8	2	5	24	26
	14	18	15	16	6	11	4	10	28	
		29	17	20	22	19	7	32		
			21	30	25	23	35			
				31	27	33				
					34					

Vedlegg C. Diskriminerende utsagn

Tabell 9.1. Høyere i faktor 1 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
11. Det pleier å bli bra til slutt uansett slik at jeg har tilpasset meg der det trengs, og begge sider drar nytte av det.	2
20. Jo lengre jeg bor i Norge, jo mer fornorsket blir jeg. Jeg har det ikke lengre komfortabelt i hjemlandet mitt, heller ukomfortabelt. Der jeg ikke så minuser før, ser jeg nå veldig mange av dem.	1
21. Norske kvinner har en tusenårig tradisjon i å være selvstendige. Kvinnfolka i Sagalitteraturen tok på seg bukser, satte seg på hesten og dro avgårde og hugg hodet av svikeren. Det er rett og slett en eldgammel kjønnsstradisjon i dette landet. Sånn er det fortsatt.	1
22. Nordmenn er nysgjerrige og åpne for nye relasjoner, opplever jeg⁶.	3
23. Hvordan en ønsker å leve skal være et valg. Jeg har kvinnelige venner som er utrolig flinke til å gjøre "mannsarbeid", og jeg har mannlige venner som trives godt på kjøkkenet eller med husarbeid. Begge deler er helt normalt, og jeg liker at vi, mennesker, kan velge dette her i Norge.	3
30. Jeg sørger for å skaffe meg kjennskap til det som ligger til grunn for forskjellene fra hjemlandet mitt, -- hvor skriver tradisjonene og rutinene seg fra.	2
31. Blant verdiene i det norske samfunnet er respekt til den andre, men det posisjoneres veldig slik at det noen ganger virker litt overdrevent i virkeligheten.	0
32. Mitt første inntrykk av nordmenn var at de alltid smilte. Du møter dem med blikket og de smiler til deg.	4
34. Vi er delvis fanget av omstendighetene, men av og til klarer jeg å bryte lenkene.	1
36. Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.	-1

Tabell 9.2. Lavere i faktor 1 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
8. Retten til å si hvem man er, fungerer ikke som den skal, spesielt hvis man er ikke-vestlig.	-3
10. Jeg pleier å stille meg kritisk til omgivelser slik at jeg kan sammenligne og velge det som er best for meg.	1
16. Jeg strever med å tilpasse meg til det norske fellesskapet og opprettholde harmoni med det.	-4
17. Jeg opplever at jeg blir «presset til likestilling» fordi den verdien tar en dominerende plass i det norske samfunnet.	-3
24. Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner.	0
27. Det norske samfunnet er veldig tilbaketrukket. Derfor er det vanskelig å integrere seg.	-2
29. Jeg har aldri opplevd meg så utrygg og usikker i mitt hjemland sammenlignet med det som jeg har opplevd her, i det velstående Norge.	-5
35. Noe som også generelt irriterer er den dårlig skjulte hverdagsrasismen. Det er lett å oppdage ved å høre hvordan noen prater om utlendinger.	-3

⁶ Uthevet fordi utsagnet er mer enestående enn andre som gjør diskrimineringen mer signifikant.

Tabell 9.3. Høyere i faktor 2 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
1. Når jeg tar en avgjørelse som gjelder meg, vurderer jeg også først hva som er best for andre.	3
2. Synspunktene mine endret seg etter at jeg hadde flyttet hit, men kjernen forblir. Den kan ikke fjernes.	4
5. Mange av oss er vel integrerte mennesker som har jobb, som kjenner til norske tradisjoner, historien og kulturen, men vi har ikke glemt våre egne røtter, kultur og tradisjoner, og vi forener godt begge deler.	5
6. Jeg ønsker å bevare min mentalitet, men jeg ser at det ikke er lurt. Du blir da oppfattet som annerledes, nordmenn synes synd på deg, og du skiller deg ut fra fellesskapet.	1
9. Her er det en tydelig konflikt mellom menn og kvinner. Jeg hater å høre menn som snakker om "kjerringene". Dette er ikke et så likestilt samfunn som jeg skulle ønske det var.	0
13. Det finnes en stor tendens til å foretrekke alt som er norsk. Det som ikke er norsk, er liksom ikke godt nok, det har litt mindre verdi. Jeg har fått god kjennskap til "vi" og "de andre".	2
17. Jeg opplever at jeg blir «presset til likestilling» fordi den verdien tar en dominerende plass i det norske samfunnet.	2
18. Jeg har aldri hatt et behov for å tilpasse meg til det norske samfunnet. Jeg lever som jeg liker og lar andre gjøre det. Jeg omgås andre på grunn av interesser, men ikke på grunn av nasjonalitet.	3
31. Blant verdiene i det norske samfunnet er respekt til den andre, men det posisjoneres veldig slik at det noen ganger virker litt overdrevent i virkeligheten.	0
34. Vi er delvis fanget av omstendighetene, men av og til klarer jeg å bryte lenkene.	1
35. Noe som også generelt irriterer er den dårlig skjulte hverdagsrasismen. Det er lett å oppdage ved å høre hvordan noen prater om utlendinger.	2

Tabell 9.4. Lavere i faktor 2 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
3. Jeg benytter meg av den norske likestillingsverdien som en måte å vise meg som norsk.	-2
4. Jeg føler ikke at jeg har et sterkt etnisk eller kulturelt bilde av meg.	-4
12. Hvis jeg handler i tråd med min mentalitet i Norge, vil jeg fremstå som annerledes og blir stående utenfor det norske kulturelle fellesskapet.	-2
22. Nordmenn er nysgjerrige og åpne for nye relasjoner, opplever jeg.	-1
23. Hvordan en ønsker å leve skal være et valg. Jeg har kvinnelige venner som er utrolig flinke til å gjøre "mannsarbeid", og jeg har mannlige venner som trives godt på kjøkkenet eller med husarbeid. Begge deler er helt normalt, og jeg liker at vi, mennesker, kan velge dette her i Norge.	-1
26. Jeg føler meg mindre ensom når jeg vet at jeg har mulighet til å møte og snakke litt med en fra hjemlandet mitt.	-5
27. Det norske samfunnet er veldig tilbaketrukket. Derfor er det vanskelig å integrere seg.	-2
32. Mitt første inntrykk av nordmenn var at de alltid smilte. Du møter dem med blikket og de smiler til deg.	-4

Tabell 9.5. Høyere i faktor 3 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
12. Hvis jeg handler i tråd med min mentalitet i Norge, vil jeg fremstå som annerledes og blir stående utenfor det norske kulturelle fellesskapet.	1
14. Jeg har ikke noen sterk følelse av å være et medlem av det norske fellesskapet.	5
15. Jeg ser at det er mangel på likestilling både innenfor arbeidslivet og ellers i samfunnet.	3
23. Hvordan en ønsker å leve skal være et valg. Jeg har kvinnelige venner som er utrolig flinke til å gjøre "mannsarbeid", og jeg har mannlige venner som trives godt på kjøkkenet eller med husarbeid. Begge deler er helt normalt, og jeg liker at vi, mennesker, kan velge dette her i Norge.	3
24. Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner.	4

Tabell 9.6. Lavere i faktor 3 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
2. Synspunktene mine endret seg etter at jeg hadde flyttet hit, men kjernen forblir. Den kan ikke fjernes.	1
6. Jeg ønsker å bevare min mentalitet, men jeg ser at det ikke er lurt. Du blir da oppfattet som annerledes, nordmenn synes synd på deg, og du skiller deg ut fra fellesskapet.	-4
21. Norske kvinner har en tusenårig tradisjon i å være selvstendige. Kvinnfolka i Sagalitteraturen tok på seg bukser, satte seg på hesten og dro avgårde og hugg hodet av svikeren. Det er rett og slett en eldgammel kjønstradisjon i dette landet. Sånn er det fortsatt.	-2
25. Det er synd at nordmenn ikke er mer nysgjerrige og åpne for nye relasjoner.	-3
30. Jeg sørger for å skaffe meg kjennskap til det som ligger til grunn for forskjellene fra hjemlandet mitt, -- hvor skriver tradisjonene og rutineene seg fra.	-1
31. Blant verdiene i det norske samfunnet er respekt til den andre, men det posisjoneres veldig slik at det noen ganger virker litt overdrevent i virkeligheten.	-2
33. Jeg er oftest opptatt med mitt eget, så jeg pleier ikke å stille meg kritisk til omgivelsene.	-3
34. Vi er delvis fanget av omstendighetene, men av og til klarer jeg å bryte lenkene.	-1
36. Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.	-5

Tabell 9.7. Høyere i faktor 4 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
4. Jeg føler ikke at jeg har et sterkt etnisk eller kulturelt bilde av meg.	2
10. Jeg pleier å stille meg kritisk til omgivelser slik at jeg kan sammenligne og velge det som er best for meg.	3
24. Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner.	4
26. Jeg føler meg mindre ensom når jeg vet at jeg har mulighet til å møte og snakke litt med en fra hjemlandet mitt.	5
27. Det norske samfunnet er veldig tilbaketrukket. Derfor er det vanskelig å integrere seg.	0
30. Jeg sørger for å skaffe meg kjennskap til det som ligger til grunn for forskjellene fra hjemlandet mitt, -- hvor skriver tradisjonene og rutineene seg fra.	-1
33. Jeg er oftest opptatt med mitt eget, så jeg pleier ikke å stille meg kritisk til omgivelser.	1
35. Noe som også generelt irriterer er den dårlig skjulte hverdagsrasismen. Det er lett å oppdage ved å høre hvordan noen prater om utlendinger.	2

Tabell 9.8. Lavere i faktor 4 enn i andre faktorer

Utsagn	Skåret
1. Når jeg tar en avgjørelse som gjelder meg, vurderer jeg også først hva som er best for andre.	-1
3. Jeg benytter meg av den norske likestillingsverdien som en måte å vise meg som norsk.	0
12. Hvis jeg handler i tråd med min mentalitet i Norge, vil jeg fremstå som annerledes og blir stående utenfor det norske kulturelle fellesskapet.	-2
13. Det finnes en stor tendens til å foretrekke alt som er norsk. Det som ikke er norsk, er liksom ikke godt nok, det har litt mindre verdi. Jeg har fått god kjennskap til ”vi” og ”de andre”.	-3
16. Jeg strever med å tilpasse meg til det norske fellesskapet og opprettholde harmoni med det.	-1
18. Jeg har aldri hatt et behov for å tilpasse meg til det norske samfunnet. Jeg lever som jeg liker og lar andre gjøre det. Jeg omgås andre på grunn av interesser, men ikke på grunn av nasjonalitet.	-3
21. Norske kvinner har en tusenårig tradisjon i å være selvstendige. Kvinnfolka i Sagalitteraturen tok på seg bukser, satte seg på hesten og dro avgårde og hugg hodet av svikeren. Det er rett og slett en eldgammel kjønnsstradisjon i dette landet. Sånn er det fortsatt.	-2
36. Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.	-5

Vedlegg D. Utsagn

Tabell 10. Utsagn

No.	Bokstav-kombinasjon	Utsagn
34	acf +	Vi er delvis fanget av omstendighetene, men av og til klarer jeg å bryte lenkene.
8	acf -	Retten til å si hvem man er, fungerer ikke som den skal, spesielt hvis man er ikke-vestlig.
2	acg+	Synspunktene mine endret seg etter at jeg hadde flyttet hit, men kjernen forblir. Den kan ikke fjernes.
28	acg-	Den personlige identiteten har en dynamisk natur, så jeg er åpen til å lære og forandre meg.
23	ach+	Hvordan en ønsker å leve skal være et valg. Jeg har kvinnelige venner som er utrolig flinke til å gjøre "mannsarbeid", og jeg har mannlige venner som trives godt på kjøkkenet eller med husarbeid. Begge deler er helt normalt, og jeg liker at vi mennesker kan velge dette her i Norge.
15	ach-	Jeg ser at det er mangel på likestilling både innenfor arbeidslivet og ellers i samfunnet.
1	adf+	Når jeg tar en avgjørelse som gjelder meg, vurderer jeg også først hva som er best for andre.
36	adf-	Jeg er helt avhengig av inntrykket som jeg gjør på andre.
7	adg+	Når jeg tar en avgjørelse, vurderer jeg først hva jeg ønsker, hva som vil gjøre meg lykkelig.
14	adg-	Jeg har ikke noen sterk følelse av å være et medlem av det norske fellesskapet.
19	adh+	Til å begynne med fremsto livet i Norge i utgangspunktet som forholdsvis kjedelig. Etter hvert som jeg vendte meg mot den norske hverdagen og lærte meg å sette pris på det roligere tempoet, begynte imidlertid det hektiske hverdagslivet i hjemlandet mitt å oppleves som slitsomt.
9	adh-	Her er det en tydelig konflikt mellom menn og kvinner. Jeg hater å høre menn som snakker om "kjerringene". Dette er ikke et så likestilt samfunn som jeg skulle ønske det var.
30	aef+	Jeg sørger for å skaffe meg kjennskap til det som ligger til grunn for forskjellene fra hjemlandet mitt, -- hvor skriver tradisjonene og rutinene seg fra.
20	aef-	Jo lengre jeg bor i Norge, jo mer fornorsket blir jeg. Jeg har det ikke lengre komfortabelt i hjemlandet mitt, heller ukomfortabelt. Der jeg ikke så minuser før, ser jeg nå veldig mange av dem.
31	aeg+	Blant verdiene i det norske samfunnet er respekt til den andre, men det posisjoneres veldig slik at det noen ganger virker litt overdrevent i virkeligheten.
13	aeg-	Det finnes en stor tendens til å foretrekke alt som er norsk. Det som ikke er norsk, er liksom ikke godt nok, det har litt mindre verdi. Jeg har fått god kjennskap til "vi" og "de andre".
5	aeh+	Mange av oss er vel integrerte mennesker som har jobb, som kjenner til norske tradisjoner, historien og kulturen, men vi har ikke glemt våre egne røtter, kultur og tradisjoner, og vi forener godt begge deler.
24	aeh-	Det er ikke typisk for folk for min kultur å fokusere på det positive på samme måte som nordmenn gjør. Her har jeg lært at positiv innstilling hjelper oss i vanskelige situasjoner.

6	bcf +	Jeg ønsker å bevare min mentalitet, men jeg ser at det ikke er lurt. Du blir da oppfattet som annerledes, nordmenn synes synd på deg, og du skiller deg ut fra fellesskapet.
27	bcf -	Det norske samfunnet er veldig tilbaketrukket. Derfor er det vanskelig å integrere seg.
10	bcg+	Jeg pleier å stille meg kritisk til omgivelser slik at jeg kan sammenligne og velge det som er best for meg.
33	bcg-	Jeg er oftest opptatt med mitt eget, så jeg pleier ikke å stille meg kritisk til omgivelsene.
11	bch+	Det pleier å bli bra til slutt uansett slik at jeg har tilpasset meg der det trengs, og begge sider drar nytte av det.
16	bch-	Jeg strever med å tilpasse meg til det norske fellesskapet og opprettholde harmoni med det.
26	bdf+	Jeg føler meg mindre ensom når jeg vet at jeg har mulighet til å møte og snakke litt med en fra hjemlandet mitt.
29	bdf-	Jeg har aldri opplevd meg så utrygg og usikker i mitt hjemland sammenlignet med det som jeg har opplevd her, i det velstående Norge.
32	bdg+	Mitt første inntrykk av nordmenn var at de alltid smilte. Du møter dem med blikket og de smiler til deg.
35	bdg-	Noe som også generelt irriterer er den dårlig skjulte hverdagsrasismen. Det er lett å oppdage ved å høre hvordan noen prater om utlendinger.
3	bdh+	Jeg benytter meg av den norske likestillingsverdien som en måte å vise meg som norsk.
4	bdh-	Jeg føler ikke at jeg har et sterkt etnisk eller kulturelt bilde av meg.
12	bef+	Hvis jeg handler i tråd med min mentalitet i Norge, vil jeg fremstå som annerledes og blir stående utenfor det norske kulturelle fellesskapet.
17	bef-	Jeg opplever at jeg blir «presset til likestilling» fordi den verdien tar en dominerende plass i det norske samfunnet.
18	beg+	Jeg har aldri hatt et behov for å tilpasse meg til det norske samfunnet. Jeg lever som jeg liker og lar andre gjøre det. Jeg omgås andre på grunn av interesser, men ikke på grunn av nasjonalitet.
21	beg-	Norske kvinner har en tusenårig tradisjon i å være selvstendige. Kvinnfolka i Sagalitteraturen tok på seg bukser, satte seg på hesten og dro avgårde og hugg hodet av svikeren. Det er rett og slett en eldgammel kjønnsstradisjon i dette landet. Sånn er det fortsatt.
22	beh+	Nordmenn er nysgjerrige og åpne for nye relasjoner, opplever jeg.
25	beh-	Det er synd at nordmenn ikke er mer nysgjerrige og åpne for nye relasjoner.

Vedlegg E. Informasjonsskriv

Informasjonsbrev

Jeg er masterstudent i rådgivning ved NTNU og holder på med avsluttende masteroppgave. Temaet for oppgaven er: *Er det jeg som en kvinnelig innvandrer? Rolle av selvinnsikten hos kvinnelige innvandrere i en multikulturell kontekst.*

For å finne ut av dette vil jeg benytte Q-metode. Det er en metode som egner seg til å utforske deltakernes subjektive opplevelser. Dette gjøres gjennom Q-sortering, faktoranalyse og tolkning. Jeg vil samle inn Q-sorteringsmønstre fra 16 utenlandske kvinner. Sorteringsprosessen går ut på at du sorterer utsagn etter hvor enig eller uenig du er i utsagnet reelt og ideelt sett. Utsagnene skal fordeles på en skala fra -5 (uenig) til +5 (enig). Sorteringsprosessen tar omtrent 45 minutter. Vedlagt finner du 36 utsagn, et Q-sorteringsskjema og sorteringsinstruks.

I tillegg til sorteringsmønstret ønsker jeg kontaktinformasjon fra deg. Dette er fordi det vil være aktuelt å ta en uformell samtale med noen av deltagerne i etterkant av sorteringsprosessen for å få et klarere bilde av det som kommer fram av sorteringen. De aktuelle vil bli kontaktet via e-post. Dersom du trekker deg vil alle innsamlede data om deg bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og ingen enkeltpersoner vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Ved avslutningen av prosjektet i juni 2013 vil alle personopplysninger og data bli slettet.

Dersom du har lyst til å være med i undersøkelsen, er det fint om du skriver under på samtykkeerklæringen. Hvis det er noe du lurer på kan du kontakte meg på mobilnummer: 45059552, eller e-post: samosejka@tut.by. Du kan også kontakte min veileder Camilla Fikse ved institutt for voksnes læring og rådgivningsvitenskap på e-post: camilla.fikse@svt.ntnu.no. Studien er meldt til Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste.

Med vennlig hilsen,
Zhanna Yankouskaya

Samtykkeerklæring

Jeg har fått informasjon om studie av utenlandske kvinner sine opplevelser av at selvinnsikt påvirker identitetstransformasjoner, og ønsker å stille til intervju.

Jeg er inneforstått med at deltagelse er frivillig, og at jeg når som helst kan trekke meg fra samarbeidet uten videre begrunnelse.

Prosjektet vil bli utført av Zhanna Yankouskaya

Dato:

Signatur:

Vedlegg F. Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N 5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr: 985 321 884

Camilla Fikse
Institutt for voksnes læring og rådgivningsvitenskap NTNU

7491 TRONDHEIM

Vår dato: 27.01.2015

Vår ref: 41661 / 3 / MB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 16.01.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

41661	<i>Er det jeg som er en kvinnelig innvandrer? Identitetstransformasjoner hos kvinnelige innvandrere i en multikulturell kontekst.</i>
Behandlingsansvarlig	NTNU, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Camilla Fikse
Student	Zhanna Yankouskaya

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marianne Bøe

Kontaktperson: Marianne Bøe tlf: 55 58 25 83

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontoret / District Offices
OSLO: NSD Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no
TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47 73 59 19 07. kyrrsvarva@svt.ntnu.no
TROMSØ: NSD, SVI, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47 77 61 43 36. nsdmaa@svi.uib.no

Formålet med denne studien er å undersøke hvordan kvinnelige innvandrere opplever å finne seg til rette i en multikulturell kontekst.

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse.

Informasjonsskriv og samtykkeerklæring er noe mangelfullt utformet. Vi ber derfor om at følgende tilføyes:
- at det er frivillig å delta i studien og at deltakerne når som helst kan trekke seg uten å oppgi noen grunn

Revidert informasjonsskriv skal sendes til personvernombudet@nsd.uib.no før utvalget kontaktes.

Det tas høyde for at det vil bli behandlet sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning i prosjektet.

Personvernombudet legger til grunn at studenten etterfølger NTNU sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal sendes elektronisk eller lagres på privat pc/mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

Forventet prosjektslutt er 15.05.2015. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)
- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)